

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра економічної кібернетики**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
економічної кібернетики
_____ Іванченко Н.О.
« ____ » _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(Пояснювальна записка)

здобувача освітнього ступеня «Магістр»

Тема: Моделювання ринку нафтопродуктів в Україні

Виконала: Касіротська Катерина Олександрівна

Керівник: д.е.н., професор Касьянова Н.В.

Консультанти з розділів:

Розділ 1: д.е.н., професор Касьянова Н.В.

Розділ 2: д.е.н., професор Касьянова Н.В.

Розділ 3: д.е.н., професор Касьянова Н.В.

Нормоконтролер із ЄСКД (ЄСПД):

к.е.н., доцент Густера О.М.

Національний авіаційний університет
Факультет економіки та бізнес-адміністрування
Кафедра економічної кібернетики
Освітній ступінь «Магістр»
Освітньо-професійна програма «Економічна кібернетика»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
економічної
кібернетики

Іванченко Н.О.

«___» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студентки: Касіротської Катерини Олександрівни

Тема роботи: Моделювання ринку нафтопродуктів в Україні затверджена наказом ректора № 1967/ст від 08.10.2020 р.

1. Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедру:
2. Вихідні дані до роботи: наукові дослідження з ринку нафтопродуктів, статистичні дані.
3. Зміст дослідження:
 - охарактеризовано теоретичні основи аналізу стану ринку нафтопродуктів в Україні;
 - проаналізовано ринок нафтопродуктів в Україні;
 - оцінено стан ринку нафтопродуктів;
 - розроблено модель економічно ефективного розвитку ринку нафтопродуктів в Україні.
4. Перелік обов'язкових демонстраційних матеріалів: 21 слайд

Календарний план

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Отримання завдання на кваліфікаційної роботу	05.10.2020	
2	Огляд літератури за темою	05.10.2020-30.10.2020	
3	Розгляд теоретичних основ ринку нафтопродуктів	30.10.2020-06.11.2020	
4	Структуризація статистичних даних, побудова графіків	06.11.2020-10.11.2020	
5	Проведення оцінки стану ринку нафтопродуктів	10.11.2020-16.11.2020	
6	Аналіз організаційно-економічної характеристики ринку	17.11.2020-22.11.2020	
7	Розробка моделі економічно ефективного розвитку ринку нафтопродуктів в Україні	22.11.2020-01.12.2020	
8	Аналіз отриманих результатів	02.12.2020-05.12.2020	
9	Розробка слайдів та написання доповіді	05.12.2020-07.12.202	
10	Попередній захист кваліфікаційної роботи	17.12.2020	
11	Корегування роботи за результатами попереднього захисту	17.12.2020-18.12.2020	
12	Остаточне оформлення кваліфікаційної роботи та слайдів	18.12.2020	
13	Підписання відгуку та рецензії	18.12.2020	
14	Захист кваліфікаційної роботи	23.12.2020	

5. Дата видачі завдання: 05.10.2020р.

Керівник:

д.е.н., професор _____ Касьянова Н.В.

Завдання прийняла для виконання _____ Касіротська К.О.

РЕФЕРАТ

Касіротська Катерина Олександрівна. Моделювання ринку нафтопродуктів в Україні. – Кваліфікаційна робота магістра зі спеціальності 051 «Економіка», ОПП «Економічна кібернетика». Національний авіаційний університет Міністерства освіти і науки України, м. Київ, 2020.

Дипломна робота містить 100 сторінок, 17 таблиць, 32 рисунка, список використаних джерел складається з 56 найменувань.

Об'єктом дослідження є процеси формування та розвитку ринку нафти та нафтопродуктів України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні методи та засоби управління ефективністю нафтопереробної галузі України.

Метою даної роботи є аналіз ринку нафтопродуктів України та розробка рекомендацій щодо поліпшення стану нафтопереробної галузі.

Наукова новизна випускної роботи полягає в системному аналізі структури та динаміки розвитку ринку нафтопродуктів та виявленні ключових факторів, які здійснюють визначальний вплив на ринок нафтопродуктів України і їх використання в процесі моделювання ринку.

При написанні роботи використовувалися **методи дослідження**: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, формалізація, системний підхід.

Ключові слова: ринок, ринок нафтопродуктів, аналіз ринку, економіко-математичне модулювання, нафтопереробна галузь.

ABSTRACT

Kasirotska Kateryna Oleksandrivna. Modeling of the oil products market in Ukraine. - Qualification work of the master in the specialty 051 "Economics", OPP "Economic Cybernetics". National Aviation University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

Thesis contains 100 pages, 17 tables, 32 figures, the list of used sources consists of 55 items.

The object of research is the processes of formation and development of the market of oil and oil products of Ukraine.

The subject of research is theoretical and practical methods and tools for managing the efficiency of the oil refining industry of Ukraine.

The purpose of this work is to analyze the market of petroleum products of Ukraine and develop recommendations for improving the state of the oil refining industry.

The scientific novelty of the thesis is a systematic analysis of the structure and dynamics of the market of petroleum products and identify key factors that have a decisive influence on the market of petroleum products of Ukraine and their use in the process of market modeling.

Research methods were used in writing the work: analysis, synthesis, comparison, generalization, formalization, system approach.

Key words: *market, oil products market, market analysis, economic and mathematical modulation, oil refining industry.*

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ СТАНУ РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ	10
1.1. Поняття структури ринку і складові елементи.....	10
1.2. Методика аналізу стану ринку нафтопродуктів в Україні.	19
1.3. Аналіз ринку нафти в Україні	24
Висновки до 1 розділу	31
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ УКРАЇНИ.....	33
2.1. Загальна характеристика ринку нафтопродуктів України та його місце в енергетичному секторі України	33
2.2. Структура та динаміка розвитку ринку нафтопродуктів України	44
2.3. Статистичний та економічний аналіз ринку нафтопродуктів України.	51
Висновки до 2 розділу	61
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЮВАННЯ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	63
3.1. Оцінка стану українського ринку нафтопродуктів в контексті світових тенденцій.....	63
3.2. Модель економічно ефективного розвитку нафтогазової галузі України	73
3.3. Шляхи розв’язання проблем функціонування нафтогазової галузі України.....	81
Висновки до 3 розділу	88
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94

ВСТУП

Нафтогазова галузь України характеризується високим ступенем монополізації, недостатньою прозорістю і недосконалою організаційною структурою управління, недостатньо розвиненою конкуренцією. Їй характерна вертикальна інтеграція, в якій беруть участь великі компанії, велика частина акцій яких належить державі. В умовах української економіки олігополія істотно впливає на розвиток країни. Це особливо актуально в сучасний кризовий час, коли відбувається перерозподіл власності, скорочення гравців на ринку, різні злиття і поглинання.

Крім того, погіршує стан нафтопереробної галузі України і те, що переробка нафти і виробництво нафтопродуктів здійснюється на нафтопереробних заводах, але багато з них морально «застарілі» і відстають від Європи за технологічними рівнями.

Нафтогазовий комплекс-одна з найважливіших складових паливно-енергетичної бази України. Стратегія його розвитку визначає особливості нафтогазової галузі та прогностичні показники, а також систему взаємопов'язаності рішень щодо підвищення енергетичної незалежності та безпеки держави, імпортно-експортної політики та можливостей нафтогазовидобувної галузі.

Актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи полягає в тому, що падіння цін на нафту, введення санкцій щодо нафтогазового комплексу ставлять перед українськими нафтовими і газовими компаніями значні виклики. Оцінка ринку нафтопродуктів є складним процесом, аналіз дозволяє зрозуміти існуючі тенденції на ринку і прогнозувати його стан на майбутні періоди.

Метою даної роботи є аналіз ринку нафтопродуктів України та розробка рекомендацій щодо поліпшення стану нафтопереробної галузі.

Для досягнення поставленої мети в роботі необхідно вирішити наступні завдання:

- розглянути теоретичні основи аналізу стану ринку нафтопродуктів в Україні;
- описати поняття структури ринку та її складові елементи;
- охарактеризувати типи ринкових структур;
- навести методикку аналізу ринку нафтопродуктів в Україні;
- провести аналіз стану ринку нафтопродуктів в Україні;
- проаналізувати структуру та динаміку розвитку ринку нафти і нафтопродуктів України;
- охарактеризувати основні проблеми функціонування ринку нафтопродуктів України
- розробити заходи щодо поліпшення стану нафтогазової галузі України.

Об'єктом дослідження є процеси формування та розвитку ринку нафти та нафтопродуктів України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні методи та засоби управління ефективністю нафтопереробної галузі України.

Теоретичною основою дослідження послужили роботи таких авторів, як О. Андрійко, Ю. Бажал, В. Бодров, О. Гаврилишин, В. Геєць, Г. Губерна, В. Дорофієнко, Ю. Журик, О. Кілієвич, О. Костусєв, М. Лесечко, В. Мамутов, А. Мерзляк, О. Олійник, І. Розпутенко, А. Чемерис та інших [9, 11].

Методи. При написанні дипломної роботи були використані такі загальнонаукові методи дослідження як, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, формалізація, системний підхід.

Наукова новизна випускної роботи полягає в системному аналізі структури та динаміки розвитку ринку нафтопродуктів та виявленні ключових факторів, які здійснюють визначальний вплив на ринок нафтопродуктів України і їх використання в процесі моделювання ринку.

Апробація отриманих результатів. Матеріали роботи було опубліковано в статті у журналі «БІЗНЕС ІНФОРМ» №2-2020 з темою «Сучасний стан і перспективи розвитку ринку електромобілів».

Примечание [у1]: Посилання на список літератури

Інформаційне забезпечення. В процесі дослідження були проаналізовані наукові статті та публікації, підручники та посібники, періодичні видання, які присвячені визначенню сучасних проблем ринку нафтопродуктів України.

Структура дослідження. Дипломна робота складається із вступу, основної частини (теоретичного-методологічного, аналітичного та проектно-рекомендаційного розділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. В процесі роботи будуть опрацьовані нормативно-законодавчі джерела інформації, вивчені літературні джерела в розрізі аналізу у нафтопродуктів України. В роботі використані дані статистичної звітності, нормативні акти, які діють в Україні та теоретичний матеріал щодо аналізу ринку нафтопродуктів України.

Кафедра економічної кібернетики

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ СТАНУ РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття структури ринку і складові елементи

Ринок – одна з найважливіших категорій товарної продукції. Він відображає найважливіші зв'язки і відносини, пов'язані з обміном.

У давнину ринок називався ринковою площею в центрі міста, де виставляли товари на продаж, і до сих пір збереглася ототожнення ринку з місцями їх продажу.

Одну з перших спроб наукового визначення ринку зробив А.А. Курно, який стверджував, що ринок - це не комерційна сфера діяльності, а будь-яка сфера, де взаємодія покупців і продавців призводить до вирівнювання цін. Ці ідеї потім були розвинені у Джевонсона і Маршалла, концепція ринку повністю відійшла від будь-якої територіальної прив'язки, і існування єдиних цін стало головною особливістю ринку [42].

Щоб визначити ринок, до взаємозв'язку між виробництвом і споживанням можна підійти ззовні. Як відомо, виробництво існує для споживання, люди виробляють для того, щоб споживати. Однак насправді дуже часто буває, що немає попиту, а є пропозиція і навпаки. Щоб домогтися цілеспрямованої зв'язку виробництва і споживання, не так-то просто підпорядкувати Перший Другий. У деяких випадках це може бути досягнуто за допомогою плану натомість. Форма зв'язку між виробництвом і споживанням за допомогою обміну представлятиме ринок в його найзагальнішому розумінні.

Таким чином, в сучасному розумінні ринок - це сукупність відносин, що виникають на основі купівлі-продажу певних груп товарів і послуг. Учасники ринку - це продавці та покупці певних товарів і послуг.

Основними елементами ринку є:

- свобода підприємництва;
- ринкова конкуренція;

— ринкова інфраструктура.

Структуру ринку можна визначити як внутрішній устрій його окремих елементів, це внутрішня структура ринку.

Залежно від поєднання елементів формуються різні ринкові структури.

Розглянемо основні елементи ринку (рис 1.1).

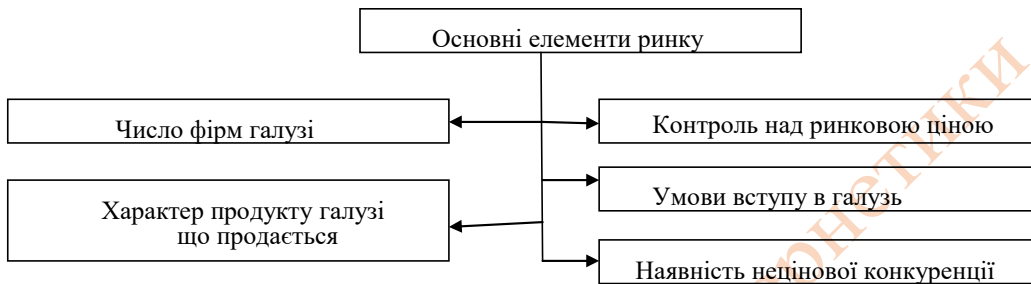

Рисунок 1.1 – Основні елементи ринку

Кількість фірм в галузі. Наявність або відсутність окремих фірм, що впливають на ринкову рівновагу, буде залежати від кількості продавців, які працюють на ринку. За інших рівних умов, коли на даному ринку присутня велика кількість фірм, будь-які спроби окремих фірм вплинути на пропозицію товарів шляхом зменшення або збільшення індивідуальних пропозицій не приведуть до яких-небудь істотних змін в умовах ринкової рівноваги. У цьому випадку ринкова частка кожної фірми незначна. Інша ситуація виникає, коли ринкова частка фірм велика, тобто на цьому ринку є одна або декілька великих фірм.

Така компанія буде мати можливість впливати на пропозицію на ринку і, отже, на ринкову рівновагу і ринкову ціну.

Контроль над ринковою ціною. Ступінь цінового контролю окремих фірм є чітким індикатором рівня розвитку конкурентних відносин на галузевому ринку. Чим більше індивідуальний контроль виробника над ціною, тим менш конкурентоспроможний ринок [27 с.41].

Продукція, що продається в галузі, представляє собою стандартизований або диференційований продукт, який продається в цьому районі. Диференціація

продуктів означає, що різні компанії на ринку пропонують продукти, розроблені для досягнення одних і тих же цілей, але з різними параметрами. Існує такий взаємозв'язок: чим вище ступінь диференціації (неоднорідності) промислової продукції, тим більше фірми впливають на ціну вироблених товарів і тим нижче ступінь конкуренції в галузі. Чим більше стандартизований продукт продається в регіоні, тим більше конкурентоспроможний ринок.

Умови входу в галузь, які пов'язані з наявністю або відсутністю бар'єрів для входу в галузь. Наявність таких бар'єрів буде перешкоджати виходу нових фірм на ринок і, як наслідок, розвитку галузевої конкуренції.

Наявність нецінової конкуренції. Нецінова конкуренція виникає тоді, коли промисловий продукт диференційований за своєю природою. Нецінова конкуренція - конкуренція щодо якості продукції, послуг, місця розташування і доступності, а також реклами.

Практично весь обсяг дизельного палива (більше 90%) виробляється на НПЗ вертикально інтегрованих нафтових компаній.

Таким чином, ринок є однією з найважливіших категорій товарного виробництва, що виражає найбільш значущі зв'язки і відносини, пов'язані з обміном. Елементи ринку формують його структуру. Основні елементи включають кількість фірм в галузі, контроль над ринковою ціною, характер продукту, наявність бар'єрів, наявність нецінової конкуренції.

Нафтогазова галузь вважається однією із складових частин української економіки, у вирішальній мірі забезпечує як функціонування всіх інших галузей, так і рівень добробуту населення України. Він грає важливу роль в планомірному розвитку країни, в її безпеки, енергетичної незалежності, в сільському господарстві та інших секторах. Слід зазначити, що нафтогазова галузь України в останніх економічних умовах знаходиться у важкому стані. Щорічно запаси нафтогазових родовищ виснажуються, продуктивні горизонти поглиблюються, умови для їх видобутку значно прискорюються, а обсяги поставок і переробки нафти знижуються.

У сучасній економіці поділяють типи ринкових структур за формою і ступенем свободи. Кожен тип має свої переваги і недоліки.

В економіці виділяють наступні основні типи ринкових структур (рис. 1.2).

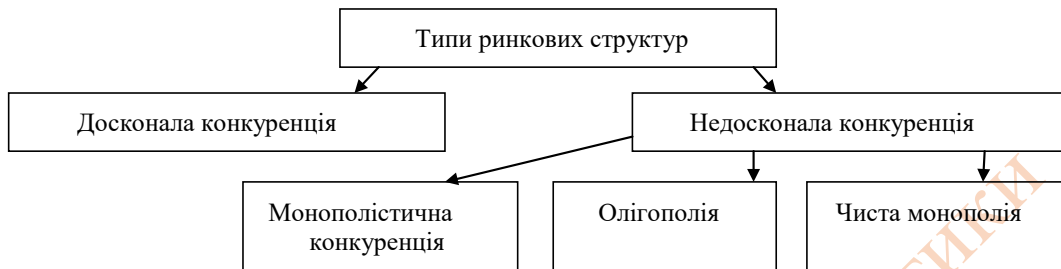

Рисунок 1.2 - Типи ринкових структур

Перший – це досконала конкуренція - ринок, на якому працює величезна кількість невеликих фірм. Вони прагнуть виробляти один і той самий продукт. Тому у них немає можливості самостійно контролювати ціни. При цьому держава не повинна впливати на ринок або займатися його повним регулюванням, так як це може вплинути на кількість продавців, а також на обсяг товарів на ринку, що відразу впливає на ціну одиниці товару.

Незважаючи на, здавалося б, ідеальні умови для ведення бізнесу, багато експертів схиляються до думки, що досконала конкуренція на ринку довгий час існувати не може. Приклади, що підтверджують їх слова, повторювалися багато разів в історії. В кінцевому підсумку ринок перетворився або в олігополію, або в якусь іншу форму недосконалої конкуренції.

Досконала конкуренція може привести до занепаду. Це пов'язано з тим, що в довгостроковій перспективі відбувається постійне зниження цін. І якщо людський ресурс в світі великий, то технологічний дуже обмежений. І рано чи пізно підприємства перейдуть до того, що всі основні фонди і всі виробничі процеси будуть модернізовані, а ціна все одно буде падати через спроби конкурентів завоювати більший ринок.

А це вже приведе до роботи на межі беззбитковості або нижче. Врятувати ситуацію можна буде тільки поза ринком.

Особливості ідеальної конкуренції:

— велика кількість продавців або виробників товарів. Тобто весь попит, який є на ринку, не повинен задовольнятися одним або декількома підприємствами, як у випадку монополії і олігополії;

— товари на такому ринку повинні бути однорідними або взаємозамінними. Це означає, що продавці або виробники роблять такий товар, який можна повністю замінити на продукцію інших учасників ринку;

— ціни встановлюються тільки ринковими засобами і залежать від попиту і пропозиції. На ціноутворення не повинно впливати уряд, конкретні продавці або виробники. Ціна товару повинна визначатися собівартістю виробництва, рівнем попиту, а також пропозиції;

— не повинно бути ніяких перешкод для входу або виходу на ринок досконалої конкуренції [46].

Приклади можуть бути самими різними зі сфери малого бізнесу, де пред'являються особливі вимоги і не потрібні спеціальні ліцензії:

— ательє, послуги з ремонту взуття та ін.;

— на ринок не повинно бути інших зовнішніх впливів.

У реальному світі для фірм немає прикладів досконалої конкуренції, оскільки ринку, який функціонує за такими правилами, просто не існує. Є відрізки, максимально наближені до його умов. Щоб знайти такі приклади, потрібно знайти ті ринки, на яких в основному працює малий бізнес. Якщо якась фірма може вийти на ринок, на якому він працює, і з нього теж легко вийти, то це ознака такої конкуренції.

Прикладом таких ринків може бути ринок риби, сільськогосподарської продукції або ринок цінних паперів. У всіх типів ринкових структур є свої особливості.

Якщо говорити про недосконалу конкуренції, то яскравим її представником є монопольні ринки. У підприємств, які працюють в таких умовах, немає стимулів розвиватися і вдосконалюватися.

Крім того, вони виробляють такі товари і надають послуги, які не можна замінити ніяким іншим продуктом. Це пояснює, що погано контрольований

рівень цін встановлюється неринковим способом. Прикладом такого ринку є весь сектор економіки - нафтогазова промисловість.

Прикладом ринку досконалої конкуренції є автосервіс. Як в місті, так і в інших населених пунктах дуже багато різних СТО та автомайстерень. Вид і обсяг виконуваних робіт практично скрізь однаковий.

У правовому полі неможливо штучно підняти ціни на товари, якщо на ринку існує досконала конкуренція. Якщо в умовах монополії монополіст може впливати на ціну, збільшуючи або зменшуючи пропозицію, то в цьому випадку такі методи не підходять.

В умовах досконалої конкуренції ви не можете підняти ціну самостійно, як це може зробити підприємство-монополіст. - Неможливо просто підвищити ціну для великої кількості конкурентів, так як всі клієнти просто перейдуть на закупівлю відповідних товарів у інших підприємств. Таким чином, підприємство може втратити частку ринку, що спричинить за собою незворотні наслідки [8].

Крім того, на таких ринках відбувається зниження цін на товари окремими продавцями. Це спроба «відіграти» нові частки ринку для підвищення рівня доходів.

Щоб знизити ціни, потрібно менше витратити сировини та інших ресурсів на виробництво однієї одиниці продукції. Такі зміни можливі тільки за рахунок впровадження нових технологій, оптимізації виробництва і інших процесів, що дозволяють знизити витрати на ведення бізнесу.

Якщо говорити про внутрішній ринок, то досконала конкуренція в Україні, приклади якої є практично у всіх сферах малого бізнесу, розвивається середніми темпами, але могла б бути краще. Основна проблема - слабка підтримка держави, оскільки поки що безліч законів орієнтоване на підтримку великих виробників, які часто є монополістами. Тим часом сектор малого бізнесу залишається без особливої уваги і необхідного фінансування.

Досконала конкуренція, приклади якої наведено вище, є ідеальною формою конкуренції з точки зору розуміння критеріїв ціноутворення, попиту і пропозиції. Сьогодні жодна економіка в світі не може знайти такий ринок, який

би відповідав усім вимогам, його потрібно дотримуватися при досконалої конкуренції.

Другий тип ринкової структури – це монополістична конкуренція, ринок, на якому невеликі фірми виробляють один і той же продукт, але все ж мають можливість контролювати свої ціни.

Щоб виробник зміг підняти ціну на свій продукт, йому необхідно чимось перевершити своїх конкурентів. Це може бути якість продукту або обслуговування клієнтів. Важливу роль в цьому відіграє надання гарантійного обслуговування, наявність якого дозволяє продавцеві підвищити ціну на свій товар. Також розташування можна віднести до подорожчання. При такій структурі ринку, якщо все ще є відмінність від продуктів конкурентів, необхідно рекламувати, щоб інформувати про це споживачів.

Ринок монополістичної конкуренції характеризується наступними основними рисами [10]:

- наявність великої кількості покупців і продавців (ринок складається з великої кількості незалежних фірм і покупців), але менше, ніж за досконалої конкуренції;

- виробництво диференційованих продуктів має багато схожих, але недосконалих замінників. Диференціація продукту може ґрунтуватися не тільки на відмінностях в якості самого продукту, але і на ті послуги, які пов'язані з його обслуговуванням. Приваблива упаковка, більш зручне розташування і години роботи магазину, краще обслуговування клієнтів, знижки - все це може залучити покупця;

- низькі бар'єри для входу в галузь. Це не означає, що легко відкрити монополістичну конкурентну фірму. На ринку монополістичної конкуренції виникають такі складнощі, як проблеми з реєстрацією реєстрацій, патентів і ліцензій;

- обізнаність продавців і покупців про ринкові умови;

- конкуренція використовує такі нецінові параметри продукції, як її новизна, якість, надійність, відповідність міжнародним стандартам, дизайн, зручність використання, умови післяпродажного обслуговування.

Класифікація ринкових структур заснована на кількості фірм, присутніх на даному ринку. Наприклад, третій тип, тобто олігополія - ринок, належить кільком великим фірмам. Це відбувається тому, що бар'єри для входу в цю галузь досить високі.

Вони є:

- величезний стартовий капітал, необхідний для початку виробництва товарів;
- комерційна таємниця;
- необхідність дотримання авторського або патентного права;
- обов'язкова ліцензія на виробництво.

Ціни на товари в олігополії встановлюються за принципом цінового лідерства. А конкуренція йде навколо споживчих властивостей товарів. На рекламу витрачаються величезні гроші. Приклади таких ринків: ринок комп'ютерів, ринок парфумерії, автомобілів, масла і телефонів.

Типи ринкових структур розрізняються за різними характеристиками і ознаками.

Четвертий тип - монополія, тобто ринок належить одному продавцеві товару, що не має аналогів.

Існування монополії пов'язане з наявністю чотирьох основних умов:

- одному продавцю протистоїть велика кількість покупців. Оскільки одна фірма працює на монопольному ринку, поведінка фірми аналогічно поведінці галузі в цілому, а поняття «фірма» і «галузь» збігаються;
- відсутність ідеальних замінників товарів. Монополіст - єдиний виробник унікальних товарів, що не має близьких аналогів, що змушує покупців купувати тільки у нього;
- контроль цін монопольною фірмою. Крива попиту монополіста має негативний нахил. Монополіст «шукає» ціну, яка приносить йому максимальний дохід;
- відсутність свободи виходу на ринок. Монополія існує, коли інші фірми вважають не вигідним або неможливим вхід в галузь. Бар'єри для входу численні і різноманітні: наявність патентів, державних ліцензій, квот, високі

імпортні мита; контроль джерел сировини та інших специфічних ресурсів; високі транспортні витрати; наявність позитивного ефекту масштабу і т. д.

Існують наступні типи монополій:

1. Природна монополія, різновид монополії, займає привілейоване становище на ринку в силу технологічних особливостей виробництва (через виключного володіння ресурсами, необхідними для виробництва, надзвичайно високу вартість або винятковості матеріально-технічної бази). Найчастіше природні монополії керують трудомісткими інфраструктурами, які економічно або технічно неможливо відтворити іншими компаніями (наприклад, системи водопостачання, системи електропостачання, залізниці). Сприятливі ринкові умови для природної монополії вимагають державного регулювання.

2. Державна монополія - монополія на виробництво або продаж товарів народного споживання.

3. Чиста монополія – це ситуація, коли на ринку присутній лише один постачальник певного виду товарів і послуг. Чиста монополія - це крайній випадок ринкової влади.

4. Конгломерат (концерн, холдинг) – кілька різнорідних, але фінансово взаємно інтегрованих господарюючих суб'єктів.

Особливість ціноутворення в умовах монополії полягає в тому, що, на відміну від абсолютно конкурентної фірми, монополіст може отримати максимальний прибуток, варіюючи обсяг виробництва або рівень цін. Його поведінка засноване на виборі високу ціну при невеликій кількості проданих товарів.

Така структура ринку не вигідна для споживачів, оскільки монополіст не зацікавлений в підвищенні якості свого продукту і його асортименту, більш того, він має можливість встановлювати завищені ціни. Вхід на такий ринок заблокований. Монополісту реклама не потрібна, так як про його продукти знають всі [12].

1.2. Методика аналізу стану ринку нафтопродуктів в Україні.

Ринкова економіка заснована на свободі попиту і пропозиції. Але це теоретично. На практиці вступають в силу такі фактори, як постійна динаміка попиту та пропозиції, посилення конкуренції, стрімкий розвиток технологій і технологій, непередбачувана інфляція, волатильність законодавчої бази і багато іншого. Всі ці умовності створюють невизначеність економіки і неможливість отримання очікуваного результату. Але бізнес повинен рости, і одна з основних складових цього процесу - аналіз ринку, так як він визначає стратегію підприємства.

Ці фактори являють собою набір інформації про конкретний галузевому ринку і його споживачів, який додатково всебічно досліджується.

Аналіз ринку збуту включає кілька етапів. це:

- товари або послуги;
- попит і пропозиція;
- поведінку потенційних і реальних споживачів;
- ринок;
- цінова динаміка для оптимального просування своїх пропозицій на ринку.

Аналіз галузевих ринків передбачає в якості об'єкта сукупність підприємств з інтересами в одному секторі економіки. Тобто об'єкт - галузь економіки. Він охоплює виробництво, розподіл і споживання певних послуг або товарів.

Аналіз ринку збуту повинен розраховувати можливість і параметри відхилення результатів діяльності певного суб'єкта, пов'язані з нестабільною ситуацією на конкретному галузевому ринку.

Як провести всебічний аналіз ринку - це питання, яке необхідне для чіткого уявлення про те, що станеться з товарами або послугами конкретного підприємства галузі.

Відповідь буде складатися з наступних позицій [16, с. 48]:

— які ринкові умови (стосунки, які складаються на ринку в певний період часу і існуючі тенденції);

— прогнозування динаміки розвитку і зростання (для короткострокового прогнозування важливих інерційних процесів, для довгострокового прогнозування ймовірності зміни ринкової активності);

— яка є ємністю ринку (оскільки неможливо продати товар більше, ніж його можна купити на певній території, як правило, період часу приймається рівним одному року)

— дослідження конкурентів (розуміння того, скільки грошей буде витрачено на боротьбу з ними або на опір їх боротьбі)

— який обсяг очікуваних продажів товарів або послуг (важлива інформація для планування і організації роботи конкретного підприємства).

Методи аналізу ринку - це системи, що дозволяють комплексно досліджувати ринок за сукупністю всіх показників. Існують наступні методи дослідження ринку:

- статистична обробка даних;
- багатовимірний;
- імітація;
- теорія статистики;
- регрес;
- кореляція;
- гібрид;
- детермінований.

Якому з методів віддати перевагу в тому чи іншому випадку - визначте обставини і цілі дослідження. Але найбільш об'єктивні індикатори будуть давати комбінація декількох методів, оскільки їх індикатори взаємно доповнюють один одного.

Кон'юнктура товарного ринку - це особлива економічна ситуація, що склалася на ринку в даний момент або протягом обмеженого періоду часу.

Виділяють такі основні завдання кон'юнктурного дослідження товарного ринку:

- збір і обробка ринкової інформації;
- інтегрально-диференціальні оцінки стану ринку, типологія ринкової ситуації;
- характеристика масштабу (обсягу) ринку;
- виявлення, аналіз і прогноз тенденцій розвитку ринку і його динамічної стійкості;
- оцінка і аналіз коливань, сезонності і циклічності розвитку ринку;
- оцінка і аналіз відмінностей регіональних ринків;
- оцінка і аналіз ділової активності;
- оцінка комерційного (ринкового) ризику;
- характеристики ступеня монополізації та інтенсивності конкуренції.

Є два етапи або рівня оцінки ринку. На першому, оціночному, проводиться аналіз ринкової ситуації, який повинен охарактеризувати масштаб і типологію ринку, його основні пропорції, вектор і швидкість зміни основних параметрів, рівень стійкості розвитку. Другий, більш високий рівень аналізу спрямований на виявлення причинно-наслідкових зв'язків, умов, що визначають ринкову ситуацію, і на цій основі прогнозування ринкових умов, висновки про перспективи розвитку ринку з точки зору маркетингу фірм.

Важливим методом оцінки ситуації на товарному ринку є її моніторинг. Моніторинг - це постійне спостереження за елементом з метою оцінки відповідності бажаного результату.

Моніторинг товарного ринку - це система заходів, що дозволяє постійно відслідковувати своє ринкове стан, реєструвати його найважливіші характеристики.

Моніторинг товарних ринків включає в себе функціонування наступних систем:

- 1) інформаційна база;
- 2) комплекс методів обробки інформації (методична база)
- 3) комплекс технічних засобів реєстрації, передачі та обробки інформації (технічна база);

4) організаційна структура, що забезпечує моніторинг (організаційна база).

З точки зору часу моніторинг - це безперервна операція зі збору та обробки інформації з різних джерел. Здійснювати моніторинг в повному обсязі завжди досить трудомістким і дорого. Тому в діловій практиці зазвичай вибираються окремі параметри і джерела інформації, за якими ведеться ретельний моніторинг.

Методологічна база моніторингу забезпечує угруповання і подальшу обробку зібраної інформації про ринок. Ви можете детально дізнатися, як організувати дані, з літератури з загальної теорії статистики. Обробка зібраних і згрупованих даних здійснюється в основному трьома способами: експертними методами, аналітичними методами або комбінацією цих двох методів.

У практиці маркетингових досліджень використовуються різні методи прогнозування ринкових процесів. До них відносяться: моделі прогнозів екстраполяції; прогностичні моделі факторної регресії; імітаційні і аналогові моделі; прогнози експертів.

Існують різні техніки і методи прогнозування. Частіше за інших в прогнозуванні ринку використовуються такі методи [2, с. 187]:

- попереджає (сигнальна) інформація, заснована на візуальному спостереженні за параметрами ринку, поведінкою покупців і т.д.;
- методи екстраполяції технічного (візуального) згладжування, механічні методи згладжування часових рядів, трендові моделі;
- методи статистичного моделювання (парні і багатовимірні рівняння регресії);
- аналогові моделі, коли сприятливі показники ринкової ситуації в будь-якому регіоні (або країні) розглядаються як прогноз
- імітаційні моделі, коли замість реальних даних, розрахованих за певний період часу, використовуються конструкції, створені за спеціальною програмою;
- прогнозування на основі експертних оцінок (найчастіше за методом Дельфі)

— складання прогнозних сценаріїв у вигляді динамічних альтернативних моделей майбутнього, де допускається багатоваріантність і евристичні оцінки; описовий метод дослідження поєднується з іншими, в т.ч. статистичні моделі.

Суть екстраполяції полягає, перш за все, в аналізі наявної інформації про економічні події, які вже мали місце раніше. Фахівці детально аналізують всі ситуації, вибудовуючи причинно-наслідкові зв'язки. Це першочергове завдання в економіці, особливо при складанні програм розвитку.

Метод екстраполяції передбачає перевірку показників наявних даних, на підставі яких можна передбачати можливі зміни. Інформація про зміни в минулому переноситься на події, які повинні відбутися в майбутньому.

Методи екстраполяції включають метод змінного середнього, метод експоненціального згладжування і метод найменших квадратів.

Ємність ринку - розмір ринку для конкретного продукту або послуги, виражений в загальному обсязі продажів продукту за розрахунковий період; або сукупний попит на категорію товарів, виражений в купівельній спроможності населення.

Метод «зверху вниз» передбачає визначення розміру ринку за даними внутрішніх продажів всіх учасників ринку за розрахунковий період (у разі неможливості охопити всіх гравців, досить взяти тільки великих, вони становлять 80-90% ринкових продажів).

Таким чином, важко переоцінити необхідність дослідження ринку для визначення життєздатності підприємства. Аналіз дає не тільки чітке уявлення про поточну ситуацію в галузі і місце в ній тієї чи іншої компанії, але і показує ймовірність розвитку подій в майбутньому.

Результати дослідження в поєднанні з планової та звітної інформацією дозволяють підприємству завчасно розробити стратегічні заходи (розробка вигідних процесів, усунення виявлених дисбалансів і відстеження можливих). Аналіз ринку дозволяє приймати найбільш ефективні організаційні та економічні заходи [46].

1.3. Аналіз ринку нафти в Україні

Велика частина пропозиції на національному ринку моторного палива складається з палива місцевого виробництва, масштаби і ефективність якого, як і будь-якого іншого сировинного виробництва, залежать від якості і джерел сировини. Для виробництва моторного палива в Україні сьогодні в основному використовується сира нафта і газовий конденсат як імпортного, так і вітчизняного походження.

В аналізованому періоді в Україні спостерігалася стійка тенденція до зниження на ринку сирової нафти, основною причиною якої є зниження попиту на неї. Показники, що характеризують динаміку споживання сирової нафти в Україні, представлені на рис. 1.3 і 1.4.

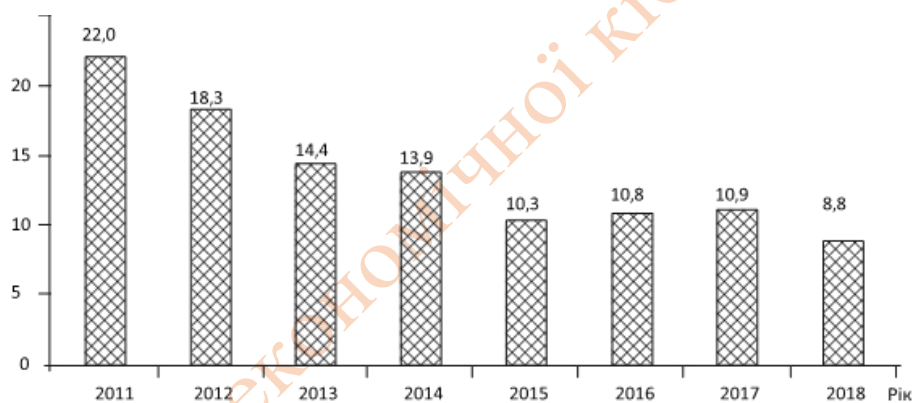

Рисунок 1.3 – Динаміка споживання нафти в Україні за 2011–2018 рр. [4]

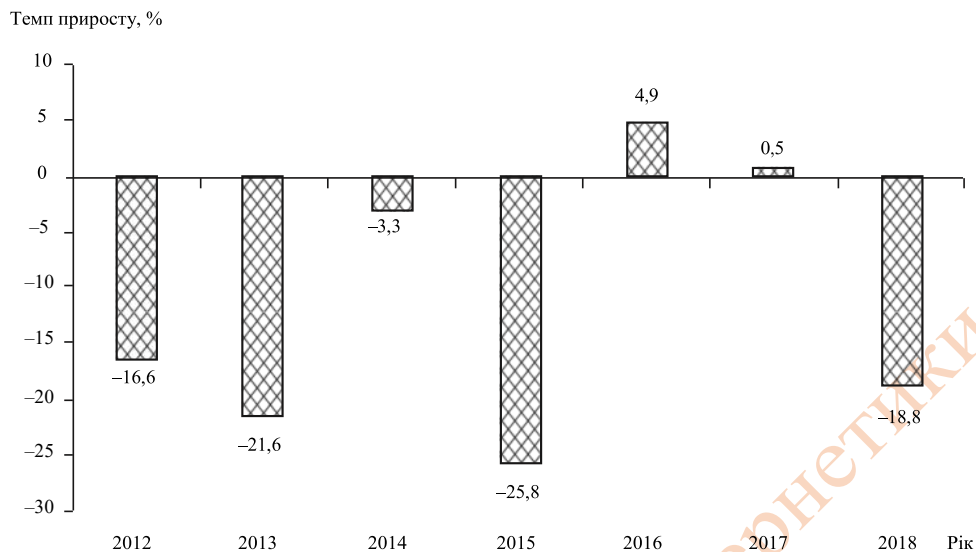

Рисунок 1.4 - Темп зміни до попереднього року споживання нафти в Україні за 2012–2018рр. [4]

Як видно з рис. 1.3 і 1.4, обсяги споживання нафти з кожним роком скорочуються. Єдиним винятком, незважаючи на негативні наслідки світової фінансової кризи, були тільки 2016 і 2017 роки, коли цей показник перевищив минулорічний. У 2018 році в порівнянні з 2011 роком споживання масла знизилося на 60%.

Настільки значне зниження цього показника пов'язане з тим, що основні споживачі нафти в Україні, такі як НПЗ, скоротили обсяги переробки нафти і виробництва з неї нафтопродуктів, а деякі з них останнім часом повністю припинили виробництво. років.

В Україні попит на нафту формують 6 основних виробників моторного палива: Кременчуцький НПЗ; Дрогобицький НПЗ; Надвірнянський НПЗ; Лисичанський НПЗ; Херсонський НПЗ; Одеський НПЗ.

У таблиці 1.1 наведені дані, що характеризують динаміку переробки нафти на основних НПЗ України.

Таблиця 1.1

Динаміка завантаження первинної переробки нафти основними НПЗ України,
млн. т [19]

НПЗ	Рік						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2018
Лисичанський	6,61	6,01	4,93	5,65	4,06	4,95	4,94
Кременчуцький	6,60	5,99	6,31	5,62	2,71	3,19	3,12
Надвірнянський	1,77	2,06	1,32	0,86	0,32	0,15	0,14
Дрогобицький	2,18	1,06	0,82	0,66	0,57	0,42	0,16
Херсонський	1,56	0,87	*	*	*	*	*
Одеський	2,45	1,39	*	*	2,03	2,05	*

З даних табл. 1.1 видно, що всі представлені НПЗ України скоротили об'єми переробки нафти в порівнянні з 2011 р., а Херсонський та Одеський НПЗ взагалі зупинили виробництво. Лисичанський НПЗ у 2018 р. порівняно з 2011 р. зменшив об'єм переробки нафти на 25,3%; Кременчуцький – на 52,7%; Надвірнянський – на 92%; Дрогобицький – на 92,7%. Динаміка експорту з України нафти та нафтопродуктів сирих в натуральному і вартісному вираженні наведена на рис. 1.5 та 1.6.

Експорт, тис. т

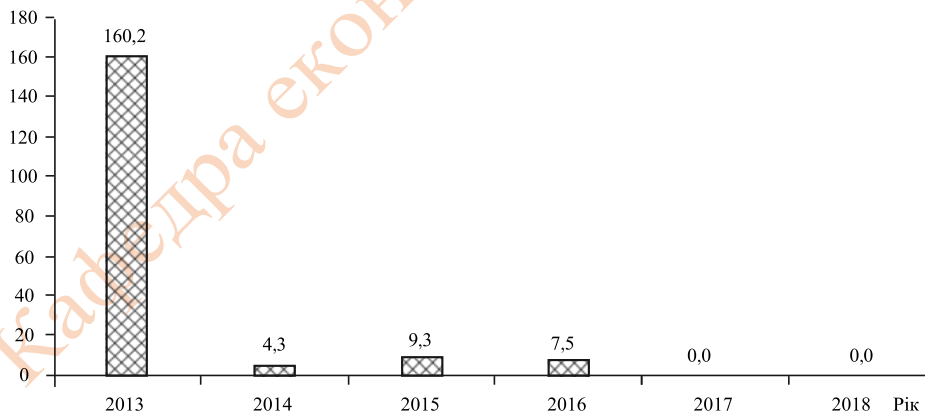

Рисунок 1.5 – Динаміка експорту із України нафти та нафтопродуктів сирих в
2013 – 2018 рр. у натуральному вираженні [26]

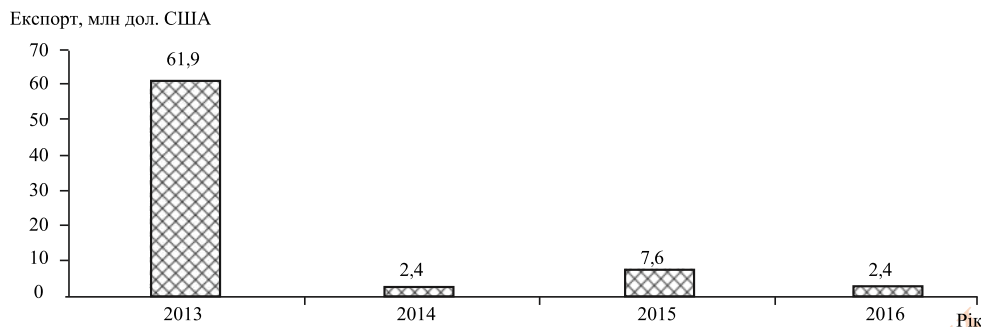

Рисунок 1.6 – Динаміка експорту із України нафти та нафтопродуктів сирих у вартісному вираженні

Другою складовою формування попиту на нафту є експорт нафти з України. на сьогодні експорт нафти і нафтопродуктів з України носить рудиментарний характер. Істотний потенціал в переробці нафти і виробництві готових нафтопродуктів для експорту втрачено. Як видно з рис. 1.5 та 1.6, після 2013 р. обсяги експорту нафти і нафтопродуктів сирих, істотно скоротилися. Темпи зміни натуральних обсягів експорту нафти і нафтопродуктів сирих наведені на рис. 1.7.

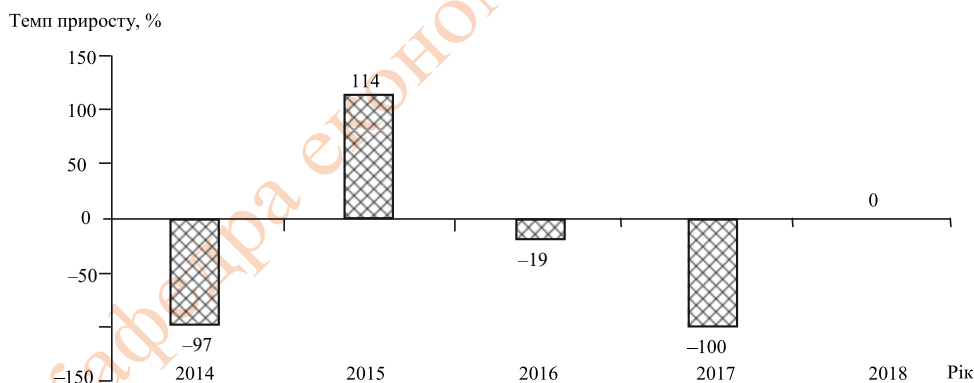

Рисунок 1.7 – Темп зміни до попереднього року натуральних об'ємів експорту із України нафти та нафтопродуктів сирих у 2014 – 2018 рр. [26]

Як видно з рис.1.7, в 2014 р. обсяги експорту нафти і нафтопродуктів сирих з України зменшилися на 97%. Хоча в наступні роки коливання відносних показників також склали істотну величину 114% у 2015 р. і (-)

100% у 2010 р., на тлі зміни абсолютних показників з 2013 р. по 2014 р., їх вплив на оцінку загальної тенденції експорту нафти сирової і нафтопродуктів сирих не настільки значимий.

Аналіз попиту на нафту сиру в Україні показав, що споживання нафти в цілому по країні та за окремими НПЗ неухильно зменшується, але цей процес пов'язаний не з переходом України на інші види енергії та палива, а з тенденцією нарощування обсягів імпорту моторного палива, яке і є результатом переробки нафти на НПЗ.

На нафтовий ринок України істотно впливає залежність вітчизняних виробників світлих нафтопродуктів від імпортних поставок нафти. Структуру формування пропозиції нафти на Українському ринку в 2018 р. наведено на рис. 1.8.

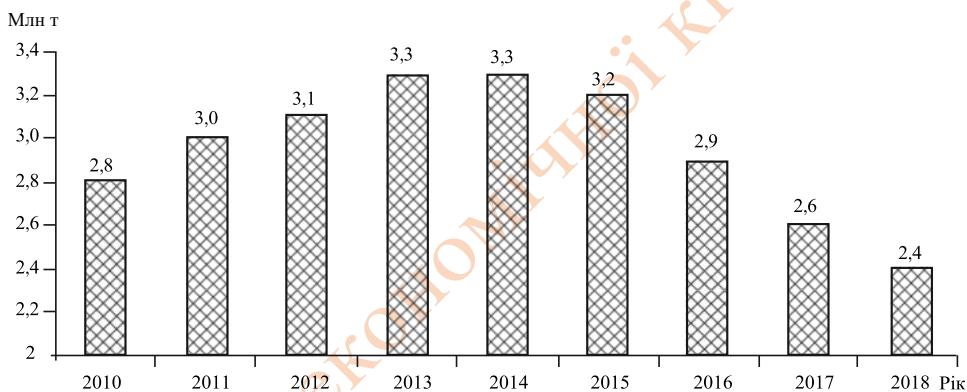

Рисунок 1.8 – Структура пропозиції нафти на Українському ринку в 2018 р. [26]

Як видно з рис. 1.8, частка імпортних поставок нафти на вітчизняний ринок становить більш ніж 70%. Формування такої суттєвої імпортової залежності вітчизняних виробників моторного палива від поставок сировини з інших країн відбувається на тлі зменшення в Україні видобутку нафти в 2015 – 2018 рр.

Показники, що характеризують динаміку видобутку нафти в Україні, наведені на рис. 1.9 та 1.10.

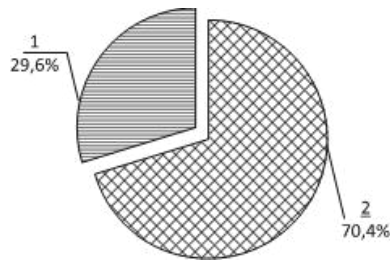

Рисунок 1.9 - Динаміка видобутку нафти в Україні за 2010 – 2018 рр. [26]

Стосовно імпорту нафти на Українському ринку, то дані, що характеризують динаміку імпортних поставок в Україну нафти та нафтопродуктів сирих в 2013 – 2018 рр. в натуральному і вартісному вираженні, представлені на рис. 1.11 та 1.12.

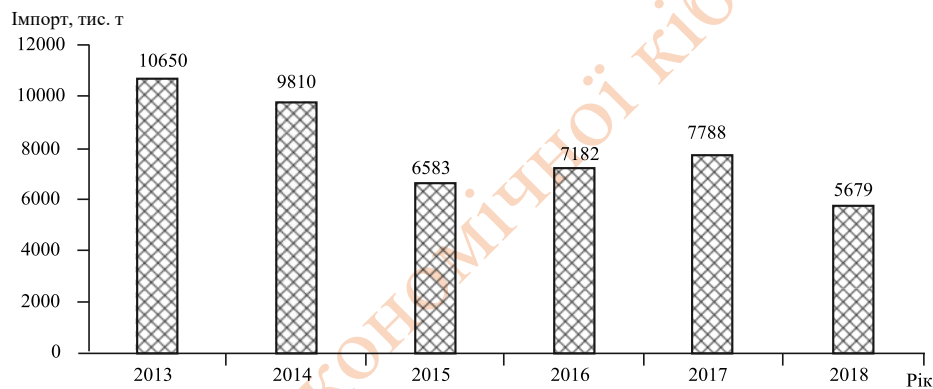

Рис. 1.11 – Динаміка імпорту в Україну нафти та нафтопродуктів сирих у 2013 – 2018 рр. у натуральному вираженні [26]

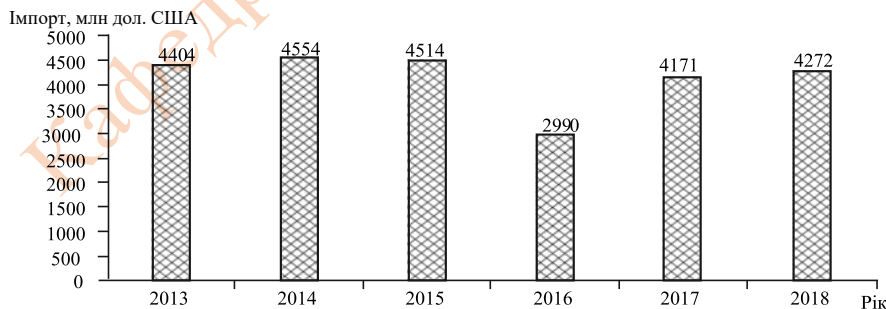

Рис. 1.12 Динаміка імпорту в Україну нафти та нафтопродуктів сирих у 2013 – 2018 рр. у вартісному вираженні [26]

Як видно з рис. 1.11 і 1.12, з 2013 по 2018 рік відбулося значне скорочення поставок імпортої нафти і нафтопродуктів в Україну, а саме на 4970,75 тис. Тонн, або на 46,7%. загальна вартість сирової нафти і нафтопродуктів, закуплених за кордоном, практично не змінилася і знизилася всього на 3% (131 260 000 доларів США).

Торгівля сировою нафтою в Україні з урахуванням різних географічних, історичних і політичних умов має свою специфіку, що пояснюється наявністю наступних складових:

- трубопровідна система «Дружба», по якій транспортується нафта марки Urals;

- морський нафтоналивний термінал «Південний», що дозволяє закуповувати нафту з Азіатсько-Тихоокеанського регіону - найбільш поширені сорти нафти - азербайджанська легка, CPC Blend, Тенгизького;

- доставка нафти залізницею;

- торгівля нафтою власного виробництва.

Кожен з представлених елементів має свій механізм ціноутворення, що виражає їх специфіку. Таким чином, ціна на нафту марки Urals розраховується відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 15.06.1994 № 406 «Про ціну нафти, що поставляється з Російської Федерації». Основою для визначення ціни на нафту є дані про спотові ціни на нафту марки Urals, які публікуються в Marketwire Platt's Crude Oil.

Джерелом сирової нафти в Україні є її імпорт з морського нафтового терміналу Південний. Оскільки власником терміналу є ПАТ «Укртранснафта», яке є дочірньою структурою державної компанії НАК «Нафтогаз», ціна на нафту визначається в ході тендеру (відкритого конкурсу).

Проведення біржових аукціонів в даний час здійснює Українська міжбанківська валютна біржа (УМВБ). механізм ціноутворення передбачає формування наступних складових:

- визначення стартової ціни. Рівень стартової ціни (без урахування податку на додану вартість і витрат на транспортування, постачання і

зберігання) на аукціонах з продажу сирої нафти і газового конденсату визначається аукціонною комісією;

— виходячи з митної вартості нафти Urals за даними Державної митної служби за 15 днів до дати реєстрації заявок на участь в аукціоні.

— на підставі даних Державної митної служби по легким сортам «Азери» з використанням коефіцієнта перерахунку 0,85 в разі неотримання нафти сорту «Юралс» на митній території України протягом зазначеного періоду;

— як середнє значення ціни фактичних угод з продажу нафти марки Urals на умовах поставки FOB Новоросійськ і FOB Приморськ, за даними Marketwire агентства Platts Crude Oil, за 15 днів до дати реєстрації заявок на участь в аукціон, в разі неотримання на митній території України нафти марок «Юралс» і «азербайджанське легке» протягом зазначеного терміну;

— продаж нафти і газового конденсату на аукціонах за ціною нижче початкової не допускається;

— визначення рівня надбавок за якість української нафти. премія за якість сирої нафти застосовується при визначенні стартової ціни на сиру нафту для аукціонів в разі стабільної ситуації на нафтовому ринку не менше двох місяців і при ціні нафти марки Urals, що поставляється на митну територію України. по трубопроводу не перевищує 90 доларів США за барель і встановлюється в таких розмірах:

— 17 доларів США за 1 тонну без урахування податку на додану вартість за офіційним курсом гривні, встановленим Нацбанком на дату реєстрації.

Висновки до 1 розділу

Нафтова промисловість відіграє значну роль в економіці країни, оскільки забезпечує більшість галузей народного господарства необхідною сировиною і нафтопродуктами. Нафта була і залишається стратегічною сировиною і одним з найважливіших чинників економічної незалежності будь-якої держави.

Ринок нафти і нафтопродуктів як економічна категорія – сукупність економічних відносин між суб'єктами (виробниками нафти, селянами Нафти,

нафтопереробниками, нафтотрейдерами і споживачами) економічної діяльності, спрямованої на реалізацію їх економічних інтересів. Сферами такого ринку є переробка, транспортування, зберігання і використання автомобільного бензину, дизельного палива і їх замінників.

Основною умовою ефективного розвитку ринку є створення сприятливих умов для здійснення виробничої діяльності його учасників, тобто необхідне створення середовища «здорової» конкуренції. Ринок нафти і нафтопродуктів має ряд особливостей, що відрізняють його не тільки від товарних, а й від сировинних. Більшість сучасних ринків є споживчими ринками, які спонукають продавців збільшувати свої доходи за рахунок підвищення якості або зниження ціни продукту, тобто стимулюють відтворення економічних відносин.

Ринок нафти в цьому контексті сприяє розвитку спекулятивних операцій, оскільки через жорсткого регулювання, яке формують продавці, він не може бути споживчим ринком в сучасних умовах. Ще одним наслідком змови продавців на ринках нафти і нафтопродуктів є відсутність або значне ослаблення конкуренції, що є однією з головних особливостей сучасних товарно-сировинних ринків.

Кафедра економічної теорії

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

2.1. Загальна характеристика ринку нафтопродуктів України та його місце в енергетичному секторі України

Аналізуючи світовий ринок нафти у 2019 році, можна зробити наступні висновки:

— 2019 рік був стабільнішим у порівнянні з 2018 роком: ціни на сорт Brent коливались у діапазоні 53,2-74,7 дол. США за барель, у порівнянні з 50,6-86,1 дол. США за барель у 2018 році. Ціни на сировинних ринках знижувалися під впливом уповільнення світової торгівлі та обмеженого попиту. Це було зумовлено, з одного боку, скороченням використання під впливом макроекономічних умов, а з іншого – геополітичними конфліктами.

— Сланцева нафта дозволила США стати найбільшим у світі виробником нафти. За даними ЕІА, річний видобуток сирої нафти в США у 2019 році досяг рекордного рівня – 12,23 млн. барелів на добу (б/д), що на 11% більше рівня 2018 року.

— Світовий попит на нафту зріс на 0,78% у 2019 році, при зростанні ВВП на 2,9%.

У порівнянні з 2018 роком, який був для ринку нафти роком контрастів, у 2019 році ціни на нафту були значно стабільнішими та визначались торговим коридором між 53,2-74,7 дол. США за барель. Головним чином це стосується другої половини року, коли в результаті зусиль ОПЕК + по скороченню пропозиції, з одного боку, і активному росту виробництва в США, з іншого, на ринку встановився стан, близький до рівноважного (55-69 дол. США за барель). На початку року ціни на нафту продемонстрували суттєве зростання на тлі поліпшення загальносвітової ситуації.

Вирішилася проблема щодо призупинення роботи уряду США у IV кв. 2018 - I кв. 2019 років, Федеральна резервна система США пом'якшила

риторику щодо монетарної політики, до того ж США і Китай дотримувалися режиму перемир'я в торговельній війні і намагалися знайти компроміс в ході переговорів. Після майже чотирьох місяців «оптимізму» ціни на Brent наблизилися до 74,7 дол. США за барель. На початку травня переговори між США і Китаєм провалилися і ринки зіткнулися з черговою хвилею протекціонізму.

Стали з'являтися ознаки уповільнення світової економіки, що сприяло погіршенню прогнозів щодо попиту на нафту і знайшло відображення в падінні котирувань. Часткове зростання котирувань в червні-серпні відбулося через напруженість на Близькому Сході. На тлі конфлікту між США і Іраном сталося кілька нападів на нафтові танкери у водах Перської затоки, що збільшило ризики перебою поставок. Суттєвий тиск на нафтові ціни у 2019 році чинили торгові війни. Зменшення напруги в світовій торгівлі відчулося лише з жовтня і позитивно відобразилося на товарних і фондових світових ринках. Однак, епідемія коронавірусу, що почалась у кінці 2019 року в Китаї, продовжує поширюватися і все більше країн зазнає дуже значних втрат, уповільнення попиту нафти та газу в наступний період буде мати негативний вплив на світові ціни на нафту.

Світовий ринок нафти зазнає значних змін. Триває сланцева революція в США, яка зробила країну провідною нафтовидобувною державою світу. Загальний річний обсяг видобутку сирої нафти, за даними EIA, в 2019 році склав рекордні 12,23 млн б/д (на 11% більше ніж у 2018 році), з яких 7,4 млн б/д – сланцева нафта. З 2010 року видобуток сланцевої нафти збільшився майже на 40%.

Швидким зростанням ця сфера промисловості зобов'язана тим, що потрібно лише від 3 до 18 місяців, щоб нове родовище почало давати нафту. Для порівняння: щоб отримати нафту з нового родовища в морі, потрібно від п'яти до семи років. Як наслідок, спостерігається активне зростання експорту, що посилює позиції США на міжнародних ринках. У грудні 2018 року США вперше за півстоліття виступили в ролі нетто-експортера рідкого палива, а в 2020 році IEA прогнозує середній обсяг чистого експорту на рівні 740 тис. б/д.

За останні десять років США більш ніж удвічі збільшили виробництво нафти завдяки стрімкому розвитку індустрії видобутку сланцевої нафти, що дозволило США стати одним з найбільших у світі виробників нафти.

За даними ЕІА у 2019 році глобальний попит на нафту виріс всього на 0,78%. Зокрема у країнах Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР), на які припадає майже половина світового використання, він знизився на 0,52%. У інших країнах використання «чорного золота» зросло на 1,99% – це найнижчий темп після кризи 2008-2009 років. Водночас, за оцінками МВФ, світовий ВВП виріс на 2,9%, зокрема в країнах, що розвиваються – на 3,7%. Прогнозується, що вже у 2020 та 2021 роках глобальне зростання попиту на нафту знизиться, оскільки світові тенденції щодо попиту на транспортне паливо мають негативну динаміку

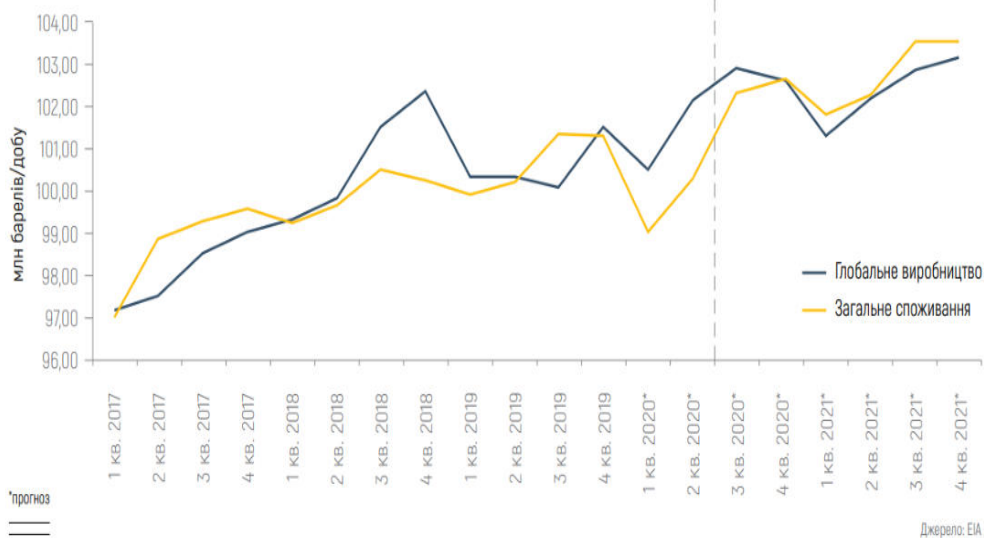

Рис. 2.1. Прогнозований глобальний попит та пропозиція нафти [27]

Незважаючи на падіння ціни на нафту європейський ринок нафтопереробки залишався відносно стабільним впродовж останніх двох років. Так, 2019 рік за прибутковістю і попитом на нафтопродукти в Європі виявився на рівні 2018 року. Середній рівень завантаженості НПЗ в Європі у 2019 році був на тому ж рівні, що і в попередньому році – близько 84%. Протягом всього

року рівень маржі переробників демонстрував волатильність, коливаючись в діапазоні близько 2,50-7,50 дол. США за барель.

Найвищий середній рівень маржі – майже 7 дол. США за барель – припав на літній сезон, коли попит на нафтопродукти традиційно вищий через сезонні фактори. У порівнянні з 2018 роком, середня маржа нафтопереробки для нафти марки Brent в регіоні скоротилася лише на 2% – до 5,55 дол. США за барель. У вересні сезонне падіння попиту на бензин і скорочення експорту нафтопродуктів поклало початок спаду маржі до кінця 2019 року.

Лише у жовтні маржа переробки незначно зросла на фоні запланованого закриття окремих нафтопереробних потужностей, але вже у грудні минулого року маржа досягла мінімального рівня щонайменше за останні два роки – 2,54 дол. США за барель – під тиском накопичення запасів нафтопродуктів в регіоні через скорочення використання на фоні сповільнення промислового виробництва в Європі. Загалом, виробництво нафтопродуктів за минулий рік знизилося лише на 1% у порівнянні з 2018 роком до 655,5 млн т. У структурі нафтопродуктів найбільшої зміни зазнало виробництво мазуту, яке скоротилося на 12% – до 68,5 млн т – через скорочення попиту на продукт на фоні теплої зими, а також завдяки поліпшенню ефективності глибини переробки мазуту, що сприяло збільшенню випуску світлих нафтопродуктів на деяких НПЗ. Як і в 2018 році, у минулому році сукупна частка бензину і дизельного палива в структурі виробництва європейськими НПЗ становила 58% від загального обсягу нафтопереробки.

Прибутковість нафтопереробки на континенті буде знижуватися цього року через скорочення попиту в Європі і на інших суміжних для європейських НПЗ ринках, де діють транспортні обмеження у зв'язку з заходами щодо обмеження поширення вірусу COVID-19. Частково ці негативні тенденції будуть стримуватися плановим закриттям на ремонт та модернізацію низки переробних потужностей в Європі цього року¹. Запуск нових НПЗ в Європі, Африці, Близькому Сході та США може мати негативний вплив на рівень завантаженості наявних НПЗ в Європі. Так, якщо не скорочувати кількість працюючих європейських НПЗ, середній рівень їхньої завантаженості може

знизитися до 70% до 2023 року через скорочення використання і залежність європейських потужностей від попиту на суміжних ринках в Африці, Азії та Близькому Сході.

Політика західноєвропейських країн щодо скорочення шкідливих викидів в атмосферу поступово сприятиме заміщенню частини нафтопродуктів енергією з відновлювальних джерел, що матиме негативний вплив на завантаженість і прибутковість НПЗ. Крім того, більша частина європейської нафтопереробної галузі залишатиметься залежною від імпортних поставок нафтопродуктів. Усі ці фактори вже зараз стимулюють європейських переробників закривати чи оптимізувати свої потужності. Так, загальна потужність НПЗ в Євросоюзі скоротилася з 15,8 млн б/д у 2008 році до 14 млн б/д у 2018 році³. За даних умов цей тренд буде зберігатись.

Ринок нафти та нафтопродуктів України суттєвою мірою залежний від імпортних поставок та загальної кон'юнктури світового ринку нафти. Відомо, ціни на нафту залежать від дуже великої кількості факторів, в тому числі і політичних, військових і загальноекономічних. Це ті фактори, на які органи державної влади чи великі промислові підприємства в Україні ніяк не можуть вплинути. Наприклад, на ціни на нафту впливають угоди та домовленості ОПЕК (об'єднання країн – найбільших експортерів нафти), члени якого дуже часто використовують своє монопольне становище задля власної вигоди. Також ціни визначаються рівнем видобутки нафти, балансом між попитом та пропозицією

Оскільки ринок нафтопродуктів України є дуже імпортозалежним, тому в першу чергу проведемо аналіз та оцінку зовнішньої торгівлі нафти, її динаміку та структуру за останні 10 років. В табл. 2.1 наведено динаміку експорту та імпорту нафти та нафтопродуктів та їх частку за 2010-2019 рр.

Після 2014 року бачимо спад зовнішньоекономічної діяльності в цілому та торгівлю нафтопродуктами зокрема. Це зумовлено тодішньою економічною кризою, яка була спричинена військовою агресією та анексією Донбасу та Криму Російською Федерацією. Проте слід зазначити, що ціна на нафту суттєво зменшилась порівняно з 2010-2014 роками.

Таблиця 2.1

Динаміка експорту-імпорту нафти в Україні за 2010-2019 рр. [26]

Роки	Експорт, тис. дол. США	Експорт нафти, тис. дол. США	Частка в загальному експорті, %	Імпорт, тис. дол. США	Імпорт нафти, тис. дол. США	Частка в загальному імпорті, %
2010	51430521,6	2196013,7	4,270	60739969,3	8076308,5	13,30
2011	68394195,7	3338686,7	4,882	82608240	11227639,5	13,59
2012	68809810,6	1387017,8	2,016	84658059,9	8842676,4	10,45
2013	63312022,1	810771	1,281	76963965,4	7048601,1	9,16
2014	53901689,1	537424,7	0,997	54428716,9	6831644,6	12,55
2015	38127149,7	119046,3	0,312	37516443	3891077,6	10,37
2016	36361711,2	86592,4	0,238	39249797,2	3428577	8,74
2017	43264736	209773,3	0,485	49607173,9	4584813,3	9,24
2018	47334987	249558,9	0,527	57187578	5953249,8	10,41
2019	50054605,8	267057,9	0,534	60800173,1	5778002	9,50

Якщо в 2011 році сума імпорту нафти була максимальною і становила більш, ніж 11 млрд. дол. США, то в 2016 році вона зменшилась майже втричі до 3,5 млрд. дол. США. Тобто це скорочення зумовлено зразу двома факторами – загальною економічною кризою, скорочення споживання нафти та стрімким падінням цін на нафту. Аналітики відзначають, що такого зниження не було за останні 20 років. На початку 2010-х років ціна за барель складала більш ніж 100 доларів. На рис. 2.2 показана графічна інтерпретація обсягу імпорту нафти.

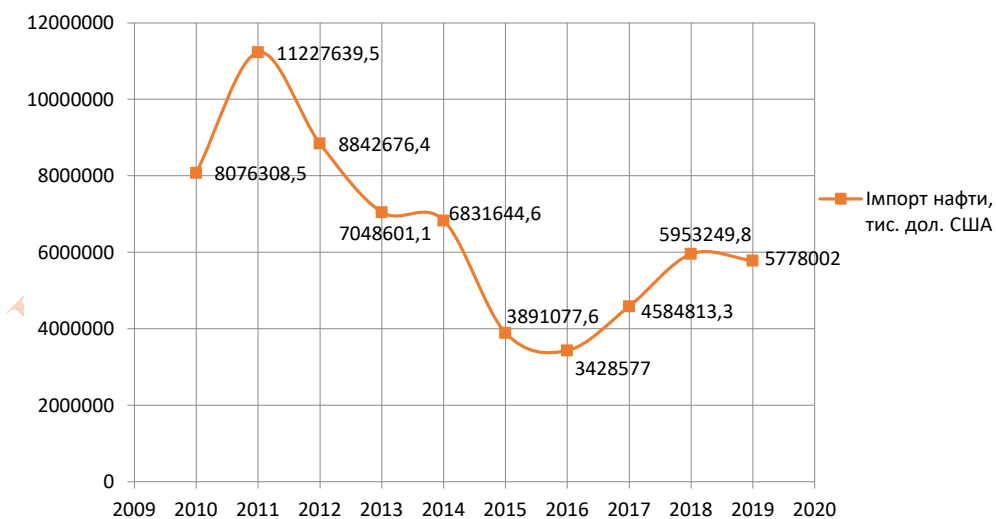

Рис. 2.2. Динаміка імпорту нафти в Україну за 2010-2019 рр.

В 2016 році ціна на нафту була мінімальною, тому обсяг імпорту нафти був найменший, після чого ціна почала поступово зростати. Для України, як імпортера, найбільш вигідною ситуацією є зменшення цін на енергоносії, при якій потреби економіки забезпечуються меншими витратами.

На рис. 2.3 наведено частку імпорту нафти в загальній сумі імпорту в Україну за 2010-2018 рр.

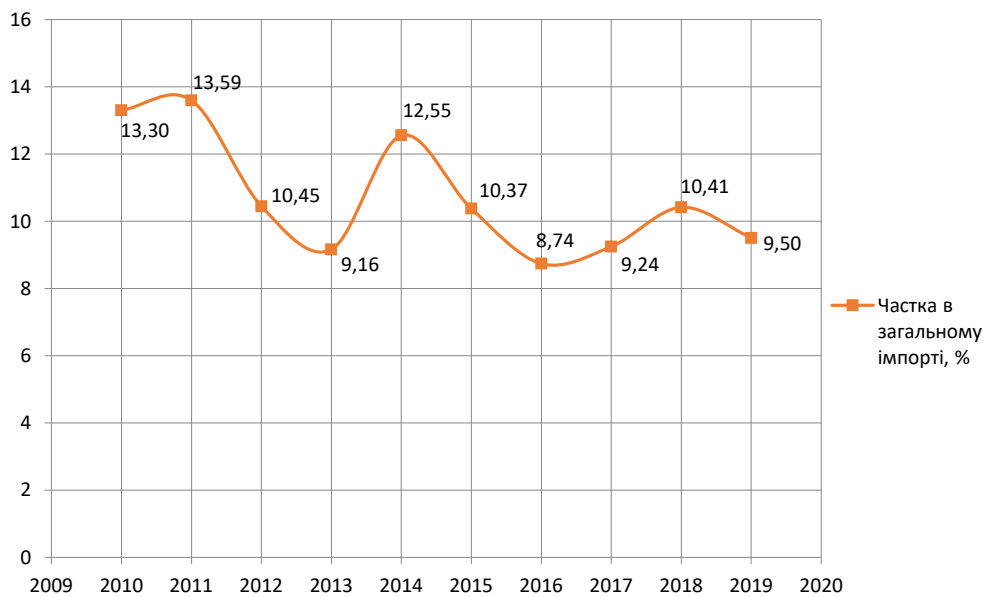

Рис. 2.3. Динаміка частки імпорту нафти в загальній структурі імпорту України за 2010-2019 рр.

Динаміка цього показника також демонструє зменшення після 2014 року, проте зміни є недостатньо суттєвими, щоб вважати, що Україна стала енергетично незалежною.

Далі проведено розрахунок показників сальдо торговельного балансу (розраховується як різниця між сумою експорту та імпорту нафти), зовнішньоторговельного балансу (сума імпорту та експорту).

Що стосується експорту нафти з України, то він є незначним, хоча розрив між імпортом та експортом у 2010-2011 рр. становив лише 3,36. Причиною цього був реекспорт нафти з Російської Федерації.

Таблиця 2.2

Показники зовнішньої торгівлі нафтою України за 2010-2019 рр. [26]

Роки	Сальдо, тис. дол. США	Зовнішньоторгівельний оборот	Співвідношення імпорту/ експорту
2010	-5880294,8	10272322,2	3,68
2011	-7888952,8	14566326,2	3,36
2012	-7455658,6	10229694,2	6,38
2013	-6237830,1	7859372,1	8,69
2014	-6294219,9	7369069,3	12,71
2015	-3772031,3	4010123,9	32,69
2016	-3341984,6	3515169,4	39,59
2017	-4375040	4794586,6	21,86
2018	-5703690,9	6202808,7	23,86
2019	-5510944,1	6045059,9	21,64

Після 2014 року експорт суттєво зменшився і розрив між показниками досяг максимального значення 39,59 в 2016 році, тобто сума імпорту перевищувала суму експорту в 40 разів.

Далі наведемо динаміку експорту-імпорту нафти в натуральних вимірниках та приведемо динаміку зміни ціни за 1 кг та за 1 барель нафти і співставимо отримані результати із середніми загальносвітовими цінами на ринку. В табл. 2.3 наведені значення кількісних показників імпорту нафти (в тис. тон).

Бачимо суттєве зменшення кількісних значень експорту нафти, також зменшились обсяги імпорту. Поділивши суму імпорту на загальну кількість, отримаємо середню ціну за 1 кг. Відомо, що в 1 барелі 136,4 кг нафти. Проведемо розрахунок середньої вартості 1 кілограму нафти і нафтопродуктів для експорту та імпорту, а також порівняємо отримані результати із середньосвітовими цінами за відповідні роки. Дані зведено у вигляді табл. 2.4.

Таблиця 2.3

Динаміка кількісних показників динаміки експорту-імпорту нафти
за 2010-2019 рр.

Роки	Кількість, тис. т	Експорт нафти, тис. дол. США	Темп приросту експорту, %	Кількість, тис. т	Імпорт нафти, тис. дол. США	Темп приросту імпорту, %
2010	4828,97	2196013,7	-	16170,00	8076308,5	-
2011	5418,76	3338686,7	52,03	15859,03	11227639,5	39,02
2012	2242,58	1387017,8	-58,46	11899,27	8842676,4	-21,24
2013	1384,14	810771	-41,55	9677,98	7048601,1	-20,29
2014	975,76	537424,7	-33,71	10847,12	6831644,6	-3,08
2015	285,17	119046,3	-77,85	9168,31	3891077,6	-43,04
2016	233,59	86592,4	-27,26	9912,92	3428577	-11,89
2017	503,74	209773,3	142,25	10512,27	4584813,3	33,72
2018	442,20	249558,9	18,97	10339,73	5953249,8	29,85
2019	532,39	267057,9	7,01	10626,52	5778002	-2,94

Таблиця 2.4

Середні ціни експорту та імпорту за 1 кг нафти за 2010-2019 рр.

Роки	Середня ціна за 1 кг експорту, \$	Середня ціна за 1 кг імпорту, \$	Середня ціна за 1 барель експорту, \$	Середня ціна за 1 барель імпорту, \$	Середньосвітова ціна за 1 барель, дол. США	Різниця, \$
2010	0,45	0,50	62,03	68,13	80,32	-12,19
2011	0,62	0,71	84,04	96,57	112,41	-15,84
2012	0,62	0,74	84,36	101,36	110,7	-9,34
2013	0,59	0,73	79,90	99,34	108,69	-9,35
2014	0,55	0,63	75,13	85,91	97,64	-11,73
2015	0,42	0,42	56,94	57,89	53,41	4,48
2016	0,37	0,35	50,56	47,18	46,1	1,08
2017	0,42	0,44	56,80	59,49	55,55	3,94
2018	0,56	0,58	76,98	78,53	71,38	7,15
2019	0,50	0,54	68,42	74,17	63,33	10,84

Максимальна ціна за нафту спостерігалась в 2012 та 2013 роках, коли ціна нафти марки Brent на світових біржах була найвищою. Слід зазначити одну тенденцію. З 2015 року вартість імпорту перевищила середньосвітову ціну, причому ця різниця до 2019 року постійно збільшувалась. З даних табл. 2.4 видно, що різниця становила 10,84 доларів за барель. Це пояснюється

географічною зміною структури імпорту нафти, зокрема, скороченням обсягів імпорту з Російської Федерації та заміщенням більш дорогим імпортом з Білорусії, Литви та Азербайджану. На рис. 2.3 співставимо динаміку середньої вартості імпорту в Україні та середньосвітової ціни на нафту за 2010-2019 рр.

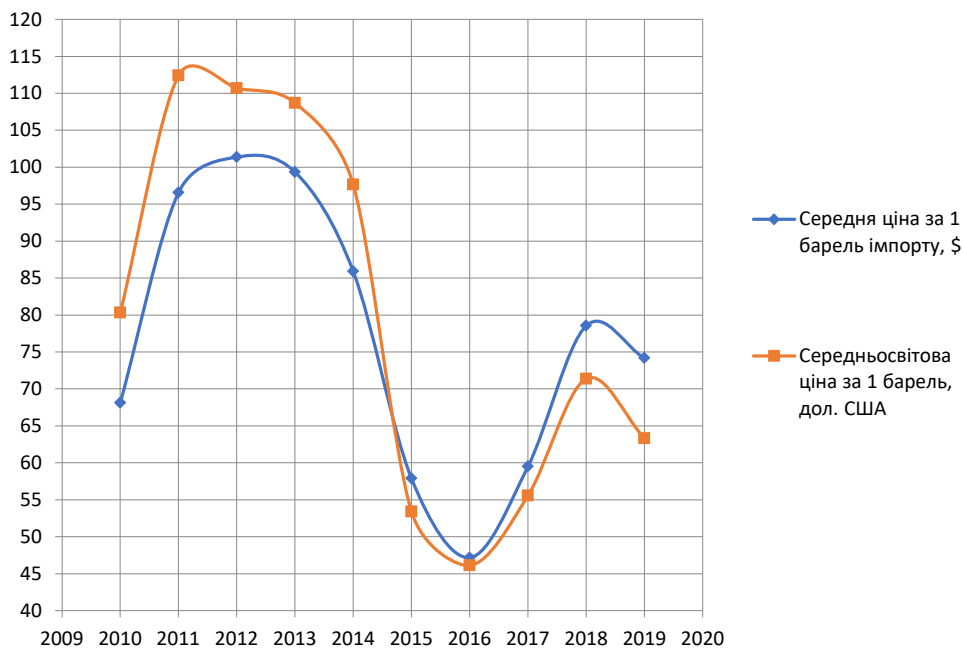

Рис. 2.4. Співставлення середньої вартості імпорту в Україні та середньосвітової ціни за 2010-2019 рр.

Отже, середня вартість імпорту досить щільно корелює із загальносвітовими цінами на нафту марки Brent. Значний вплив на ціни мають такі фактори як:

- середній прибуток у нафтовій галузі;
- конкуренція;
- якість нафти;
- податкові і митні системи різних держав;
- співвідношення попиту та пропозиції;
- структура ринку;
- стан грошової сфери;

- регулювання цін (збоку ТНК, держави тощо);
- рівень інфляції;
- індекс споживчих цін;
- валютний курс;
- науково-технічний прогрес;
- рівень виробництва;
- рівень вичерпаності ресурсів;
- стихійні лиха;
- енергетична залежність;
- спекулятивні фактори;
- вартість альтернативних джерел енергії;
- військово-політичні фактори.
- об'єми постачання;
- стан та характер попиту;
- екологічний стан;
- умови платежу та постачання;
- сезонність.

Можна зробити висновок, що ціни зростають швидше, ніж попит – тому залежність є швидше експоненційною, ніж лінійною. Короткостроковий поточний баланс попиту та пропозиції оцінюється ринком зміною рівня промислових запасів нафти, які публікуються в щотижневих бюлетенях American Petroleum Institute (API) та Energy Information Administration (EIA). Скорочення запасів призводить зазвичай до зростання цін, а збільшення – до їхнього падіння. Проте внаслідок сильних короткострокових (щотижневих та щоденних) коливань зв'язок між ціною і балансом попиту та пропозиції в довгостроковому періоді розпливається.

Якість сирової нафти показує, які продукти та з якими витратами можна отримати переробкою певного сорту нафти. Справа в тому, що для споживання необхідні насамперед нафтопродукти, а не нафта. Чим вищою є якість нафти (яка залежить від вмісту сірки, густини, в'язкості та інших домішок), тим більшою буде і її ціна. Місцезнаходження визначає ціну на

транспортування сирової нафти від місця видобування (переробки) до споживача.

Комплексна дія всіх чинників визначає ціни на світовому нафтовому ринку. Проте як вони взаємопов'язані та наскільки кожен з них впливає на кінцеву ціну, можна визначити лише на підставі реальних даних. Значну роль на світовому ринку відіграє ОПЕК.

2.2. Структура та динаміка розвитку ринку нафтопродуктів України

Потреби українського ринку в нафті забезпечуються за рахунок власного видобутку та імпортних поставок. Найбільшими підприємствами, що видобувають нафту та газовий конденсат в Україні, є Укрнафта та Укргазвидобування, що входять до складу Групи Нафтогаз. Загалом, зазначені підприємства у 2019 році збільшили видобуток нафти і конденсату на 5,7% – з 1,89 млн т до 1,99 млн т. Укрнафта, зокрема, збільшила видобуток нафти і конденсату на 4,8% – з 1,45 млн т до 1,52 млн т. Компанії вдалося досягти позитивних виробничих результатів в умовах обмежених інвестиційних ресурсів завдяки низці операцій на наявному фонді свердловин: переходу на нові продуктивні горизонти, оптимізації капітальних і поточних ремонтів перспективних свердловин, заміні критично зношеного обладнання. Однак загальний тренд видобутку нафти в Україні за останні роки залишається негативним. Відповідно до статті 4 Закону України «Про нафту і газ» Укрнафта реалізовує нафту і газовий конденсат власного видобутку на біржових аукціонах. Динаміка цін реалізації нафти і газового конденсату на аукціонах повторювала тренд зміни світових цін на нафту.

Інше підприємство Групи Нафтогаз, Укргазвидобування, яке здійснює видобуток та переробку газового конденсату і нафти на власних виробничих потужностях, збільшило видобуток сировини на 6,6% — з 446,7 тис. т до 478,2 тис. т. У загальному видобутку нафти та газового конденсату в Україні в 2019 році частка Групи Нафтогаз складала більше 90%. Водночас частка

виробництва нафтопродуктів вітчизняними підприємствами, вироблених з нафти українського видобутку, є суттєво меншою за частку нафтопродуктів, завезених в Україну з-за кордону.

За даними Enkonr, у 2019 році Укртатнафта (Кременчуцький НПЗ) збільшила імпорт сирої нафти на 37% – до 918 тис. т, у порівнянні з 669 тис. т у 2018 році. Завод скоротив закупівлю азербайджанської нафти на 7,7% – до 617 тис. т, але почав імпортувати сировину зі США та Лівії, в обсязі 240 та 56 тис. т відповідно. Також, за даними Української міжбанківської біржі та Української енергетичної біржі, для переробки на Кременчуцькому НПЗ було придбано 1,325 млн т нафти Укрнафти, що на 9,3% менше відносно 2018 року.

Таблиця 2.5

Показники добового споживання нафти та нафтопродуктів відповідно до щорічного аналітичного звіту British Petroleum [56]

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Загальне споживання рідини в тисячах барелів на день	282	267	278	267	257	221	194	205	210	208	223
Споживання в тисячах барелів на день	282	267	278	267	256	219	193	204	208	207	222
Споживання в екзаджоулях	0,59	0,55	0,57	0,55	0,52	0,44	0,39	0,41	0,42	0,41	0,44
Продуктивність нафтопереробного заводу, тисяча барелів в день	255	249	206	108	85	69	64	64	77	59	64
Переробна потужність, тисяча барелів в день	582	484	484	258	272	250	250	250	250	250	250

Примечание [y2]: Оформити посилання за вимогами

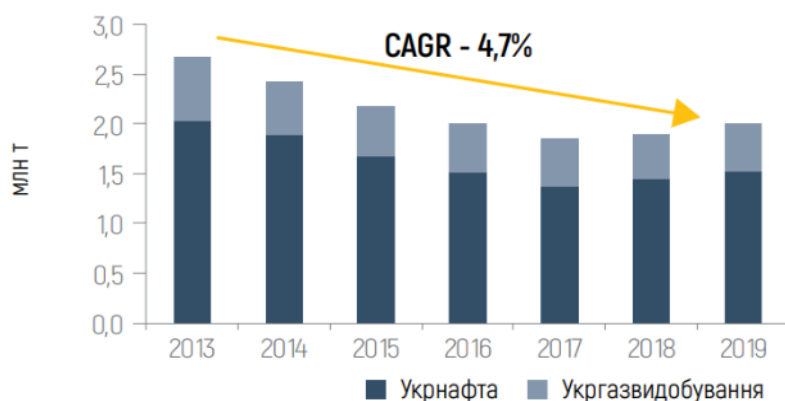

Рис. 2.5. Видобуток нафти та газового конденсату компаніями групи Нафтогаз у 2013–2019 роках

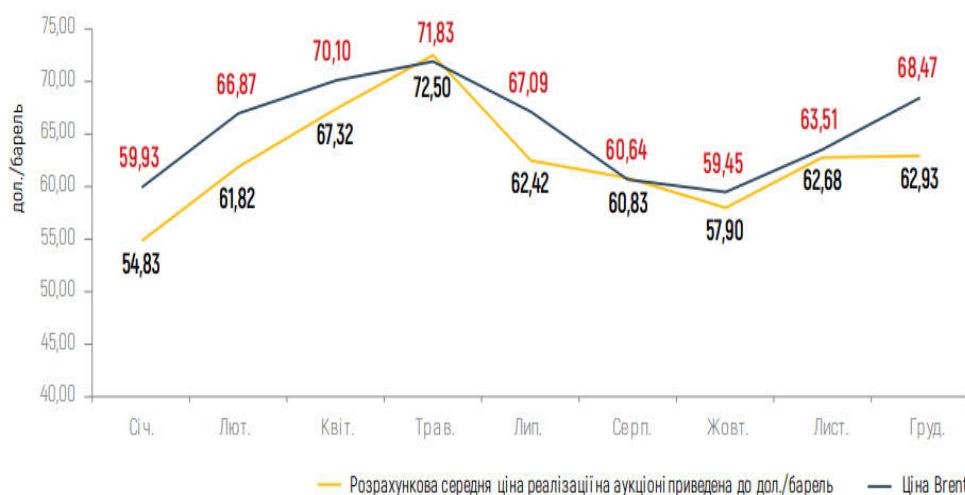

Рис. 2.6. Ціна реалізації нафти та газового конденсату Укрнафтою у 2019 році [27]

Таким чином, сукупний обсяг нафти для переробки сировини Кременчуцьким НПЗ склав орієнтовно 2,32 млн т/рік, в той час як Шебелинським ГПЗ – близько 0,5 млн т/рік. Кременчуцький НПЗ та Шебелинський ГПЗ виробляють моторне паливо стандарту Євро-5.

На Шебелинському ГПЗ (Шебелинське ВПГКН АТ «Укргазвидобування») переробка сировини у 2019 році зросла до 473 тис. т (на 18,7 тис. т або на 4,1% більше порівняно з 2018 роком). Збільшилося виробництво моторних палив:

бензинів до 149 тис. т (на 18,5 тис. т або 14,2%), дизельного пального до 88,3 тис. т (на 3,2 тис. т або 3,8%). Зменшення випуску скрапленого вуглеводневого газу в цілому на виробничих потужностях Укргазвидобування до 152,7 тис. т (на 12,2 тис. т або 7,4% порівняно з 2018 роком) відбулось внаслідок скорочення видобутку сировини (скорочення конденсатогазового фактора). У 2019 році на Шебелинському ГПЗ: — Введено в експлуатацію новий реактор гідроочистки та налагоджено процес депарафінізації дизельного пального, завдяки якому завод розпочав випуск нового виду продукції – палива дизельного арктичного. — Більш як удвічі зменшено обсяг технологічних втрат під час переробки та виробництва – до 1%. Оптимізовано облік нафтопродуктів, що відвантажуються залізничним транспортом: встановлено 5 нових вагових комплексів з автоматизованою системою аналітики та контролю. — Розширено географію роздрібних продажів – пальне під брендом Shebel вже можна придбати у Київській, Житомирській, Чернігівській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Полтавській областях і на підконтрольних Україні територіях Донецької і Луганської областей. У 2019 році орієнтовний розрахунковий баланс (загальне використання) ринку моторного палива України за інформацією галузевих видань збільшився на 7%. Найбільші показники зростання продемонстрували дизельне паливо та скраплений газ (СВГ). Ринок дизельного палива за 2019 рік збільшився на 7% (на 471 тис. т), скрапленого газу (без урахування сировини для нафтохімічних процесів) – на 11% (на 195 тис. т). У збільшенні поставок дизельного палива основну роль відіграє промисловість. Обсяг ринку бензину зупинив трирічний спад та також показав зростання на 1,3% або 25 тис. т. Український ринок нафтопродуктів значною мірою залежить від імпортних поставок готових нафтопродуктів – у 2019 році імпорт склав майже 75% від потреби внутрішнього ринку. За даними Державної служби статистики України, у 2019 році Україна імпортувала 8,4 млн т нафтопродуктів на суму 5,36 млрд дол. США, що на 2,75% менше показника 2018 року у грошовому еквіваленті. [28]

Оскільки український ринок нафтопродуктів є імпортозалежним, ціна на нафтопродукти на внутрішньому ринку формується з урахуванням курсу валют

та цінових котирувань на нафтопродукти на міжнародних біржах. Така практика торгівлі за формульними цінами, заснована на котируваннях міжнародних незалежних цінових агентств, є загальноприйнятою на багатьох товарно-сировинних ринках світу. Східноєвропейські країни-імпортери нафтопродуктів відіграють важливу роль у поставках палива на український ринок, зокрема основними постачальниками бензинів є Білорусь та Литва. У 2019 році, за даними Enkonr, виробництво бензинів українськими НПЗ збільшилося на 10% до 908 тис. т. Випуск автомобільних бензинів Кременчуцьким НПЗ вперше перевищив обсяг імпорту з Білорусі, яка до 2019 року була основним джерелом постачання цього виду моторного палива на український ринок.

Таким чином, білоруські НПЗ у 2019 році скоротили відвантаження бензину в Україну на 17%, знизивши свою частку у цьому сегменті українського ринку з 43,5% до 35,5%. Аналіз географічної структури імпорту дизельного пального демонструє, що найбільшим джерелом поставок залишається

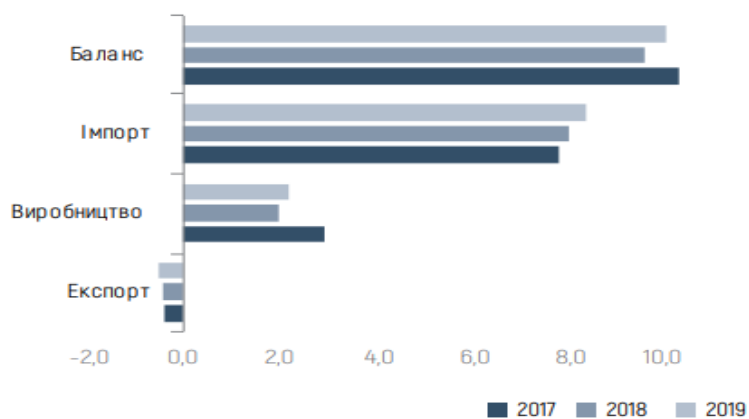

Рис. 2.7. Орієнтовний баланс ринку нафтопродуктів України у 2017-2019 роках, млн т [27]

Рис. 2.8. Зміни щодо структури ринку бензинів в Україні у 2018-2019 роках [28]

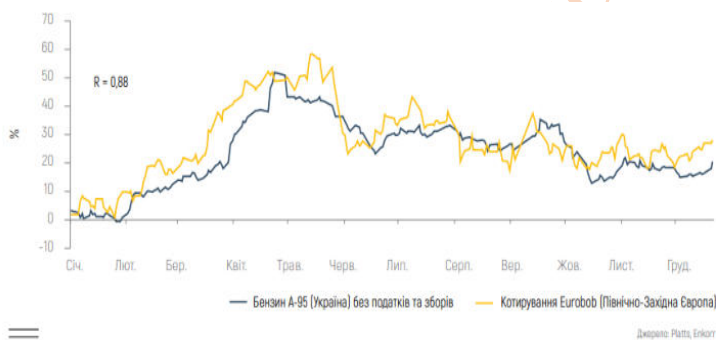

Рис. 2.9. Порівняльна динаміка зміни оптових цін на бензин в Україні та Північно-Західній Європі у 2019 році (ціна на 03.01.2019 = 100%) [53]

Російська Федерація, хоча обсяги постачання і зменшились у порівнянні з минулим роком на 7,8% (на 211 тис. т), що пояснюється запровадженням додаткового спеціального мита, відповідно до Постанови КМУ № 624 від 17.07.2019, для важких дистилатів (газойлів) у розмірі 3,75% з 1 серпня та 4% з 1 жовтня 2019 року. У цей же час, імпорт дизельного палива з Білорусі збільшився на 14,8% – до 2,47 млн т

Транспортування нафти магістральними нафтопроводами України здійснює виключно Укртранснафта, яка є підприємством Групи Нафтогаз. У

2019 році загальний обсяг протранспортованої нафти склав орієнтовно 15,51 млн т, що на 0,5% більше ніж у 2018 році, з яких: на НПЗ України – 2,38 млн т (на 13,4% більше, ніж у 2018 році); транзит територією України – 13,13 млн т (на 1,6% менше, ніж у 2018 році), що зокрема було спричинено вимушеними зупинками транзиту нафти – з 25 квітня до 11 травня 2019 року та з 17 до 21 травня 2019 року через різке погіршення якості сировини, що надходила з території Росії через трубопровід «Дружба».

Вміст хлороганічних сполук перевищував норму в десятки разів. Внаслідок потрапляння хлороганічних сполук до нафтопроводу «Дружба» російську нафту відмовились приймати у Словаччині та Угорщині, до яких транспортує нафту Укртранснафта. Впродовж всього періоду витіснення неякісної російської нафти з української ділянки нафтопроводу «Дружба» ПАТ «Транснефть» резервувало виробничі потужності Укртранснафти та сплатило компанії за надання цієї послуги з травня 2019 року по січень 2020 року 4,3 млн євро компенсації. В рамках співробітництва з Укртатнафтою (Кременчуцький НПЗ) у 2019 році розширено кількість сортів нафти, які транспортуються нафтотранспортною системою України. Зокрема, вперше на Кременчуцький НПЗ було протранспортовано партії нафти лівійського сорту El Sharara та американського сорту Bakken.

Серед іншого, у 2019 році Укртранснафта підписала з ПАТ «Транснефть» додаткову угоду до договору про надання послуг з транспортування російської нафти через територію України, яка продовжує його дію до 2030 року. Продовження дії договору гарантує безпечну та сталу роботу нафтотранспортної системи України на довгостроковій основі, служить підґрунтям для завантаження системи магістральних нафтопроводів транзитними обсягами нафти в напрямку країн Європи і забезпечує стабільне джерело доходів компанії. За результатами низки консультацій як на міждержавному рівні, зокрема, за участі президентів України та Білорусі, так і на рівні державних компаній напрацьовано договірно-правові, технічні, технологічні та комерційні засади для організації транспортування нафти з басейну Чорного моря на НПЗ Республіки Білорусь з використанням

українських магістральних нафтопроводів, які дозволяють у найкоротші терміни укласти відповідні договори та розпочати транспортування нафти. Також протягом 2019 року Укртранснафта проводила активну роботу за іншими перспективними проектами, спрямованими на забезпечення диверсифікації джерел та маршрутів постачання нафти в Україну та її транзиту територією України. Зокрема, за проектом з транспортування різних сортів нафти південною гілкою нафтопроводу «Дружба» до нафтопереробних підприємств Словаччини, Чехії та Угорщини і за проектом будівництва нафтопроводу «Броди-Адамово» для сполучення української та польської нафтотранспортних систем тощо.

2.3. Статистичний та економічний аналіз ринку нафтопродуктів України

Енергетичний ринок України складається з багатьох компонентів. Державною службою статистики України до цих компонентів віднесено: вугілля і торф, сира нафта і нафтопродукти, природний газ, атомна енергія, відновлювальні джерела енергії. В табл. 2.6 представлено структуру постачання первинної енергії в Україні за останні 12 років.

Таблиця 2.6

Загальне постачання первинної енергії за 2007 - 2018 роки [19]

Роки	Вугілля і торф	Сира нафта і нафтопродукти	Природний газ	Атомна енергія	Відновлювальні джерела енергії
2007	30,50%	10,80%	39,80%	17,30%	1,60%
2008	31,02%	10,62%	39,12%	17,42%	1,82%
2009	31,26%	12,06%	35,56%	18,96%	2,16%
2010	28,84%	9,94%	41,64%	17,64%	1,94%
2011	32,74%	9,84%	36,94%	18,64%	1,84%
2012	34,76%	9,36%	34,96%	19,16%	1,76%
2013	35,76%	8,56%	34,06%	18,86%	2,76%
2014	33,72%	10,12%	31,62%	21,92%	2,62%
2015	30,52%	11,82%	29,02%	25,62%	3,02%

Продовження таблиці 2.6

2016	34,46%	11,96%	27,16%	22,56%	3,86%
2017	28,84%	14,14%	27,44%	25,14%	4,44%
2018	29,60%	14,50%	27,50%	23,80%	4,60%

В 2017-2018 рр. дещо зросла частка сирової нафти і нафтопродуктів. Це зумовлено зменшенням цін на нафту за цей період. Важливою тенденцією енергетичного ринку України є збільшення частки атомної енергії, а також становлення відновлювальних джерел енергії. Остання тенденція є дуже позитивною і характерна для усіх розвинених країн світу. За оцінками аналітиків, до 2030 року, країни Організації економічного співробітництва та розвитку майже повністю перейдуть на відновлювальні джерела енергії, що докорінно змінить ринок нафти і нафтопродуктів. На рисунку нижче наведено структуру постачання первинної енергії за її видами.

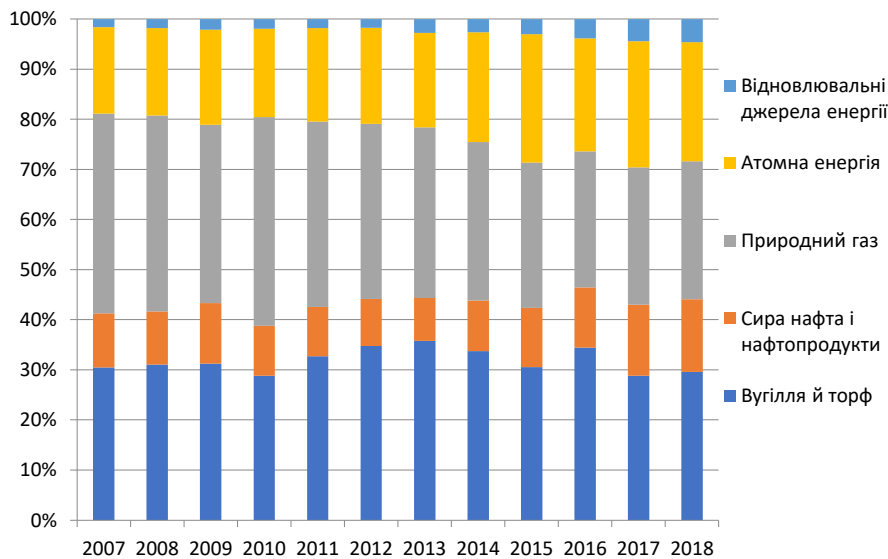

Рис. 2.10. Структура постачання первинної енергії за її видами за 2007 - 2018 роки

Така тенденція спричинить значне зниження цін на традиційні енергоносії, що є дуже позитивним для України. Цим трендом окреслюється і загальна перспектива енергетичного ринку України, вже зараз зменшується залежність

від природного газу та вугілля, а частка «чистої енергії» збільшилась з 1,6% у 2007 році до максимальних 4,6% у 2018 році.

Далі наведемо статистику внутрішнього виробництва нафти і нафтопродуктів в Україні по кожному виду за 2010-2018 рр.

Таблиця 2.7

Виробництво нафтопродуктів в Україні за 2010-2018 рр. [4]

Види палива й енергії	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Нафта: Сира нафта (тис. т)	2582	2438	2290	2172	2042	1877	1623	1505	1624
Нафта: Газоконденсати (тис. т)	987	925	1055	899	697	656	650	665	669
Нафта: Присадки (тис. т)	7	31	80	84	67	75	22	30	39
Нафта: Нафтозаводський газ (тис. т)	545	438	269	288	388	-	26	36	35
Нафта: Зріджений нафтовий газ (тис. т)	679	665	563	500	440	341	409	411	397
Нафта: Бензин моторний (тис. т)	2875	2837	1636	1058	712	643	652	731	к
Нафта: Гас (тис. т)	347	280	-	-	-	-	-	-	-
Нафта: Газойлі/дизель (тис. т)	3781	2713	1411	1120	832	786	929	680	к
Нафта: Мазути топкові (тис. т)	2952	2181	658	658	516	535	590	444	429
Нафта: Нафтовий кокс (тис. т)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Нафта: Інші нафтопродукти (тис. т)	745	520	507	476	380	378	547	655	1598

Бачимо, що з 2010 року нафтова промисловість України скорочується, виробництво майже всіх видів нафтопродуктів скоротилось. В першу чергу, це зумовлено скороченням економічної доцільності власного виробництва та невисокими за світовими мірками запасами нафти, тобто дешевше та вигідніше купувати нафту на світовому ринку, аніж видобувати та переробляти власну.

На рисунку нижче наведено структуру споживання нафти і нафтопродуктів за секторами економіки. Основним споживачем традиційно виступає транспорт через використання основного нафтопродукту – бензину. При цьому суттєвою зміною є зниження використання нафти в промисловості. Причиною цього є її перехід на більш дешевий вид енергоносія – природній газ.

Рис. 2.11. Динаміка структурних змін споживання нафти і нафтопродуктів в Україні за 1990-2018 рр. [19]

Важливим економічним показником стану нафтової галузі України є обсяг капітальних інвестицій у розширення та модернізацію виробництва.

Таблиця 2.8

Щоквартальні обсяги капітальних інвестицій у видобуток та переробку нафти за 2018-2020 рр. [26]

Роки	Квартал	Загальні капітальні інвестиції, тис. грн.	Капітальні інвестиції у видобуток та переробку нафти, тис. грн.	Частка інвестицій у видобуток та переробку нафти, %
2018	1	88955103	340962	0,383
	2	117938496	362875	0,308
	3	130152038	455257	0,350
	4	189296200	835061	0,441
2019	1	108298041	640107	0,591
	2	125697431	505126	0,402
	3	145207614	721354	0,497
	4	205245518	565187	0,275
2020	1	76914284	354878	0,461
	2	86867191	337402	0,388

Цей показник складається із суми капітальних інвестицій у дві галузі за КВЕД-2010 – добування сирової нафти (06.1) + виробництво продуктів нафтоперероблення (19.2). Також необхідно обрахувати частку інвестицій в нафтову галузь в загальній структурі капітальних інвестицій в економіку України.

В таблиці нижче наведено статистичні показники динаміки капітальних інвестицій в нафтову галузь України.

Таблиця 2.9

Роки	Квартал	Абс. приріст, тис. грн.	Темп приросту, %	Абс. значення 1% приросту, тис. грн.
2018	1	-	-	-
	2	21913	6,43	3409,62
	3	92382	25,46	3628,75
	4	379804	83,43	4552,57
2019	1	-194954	-23,35	8350,61
	2	-134981	-21,09	6401,07
	3	216228	42,81	5051,26
	4	-156167	-21,65	7213,54
2020	1	-210309	-37,21	5651,87
	2	-17476	-4,92	3548,78

Отже, капітальні інвестиції демонструють коливання. В кінці 2019 та у двох кварталах 2020 році було скорочення капітальних інвестицій, що зумовлено спадом промислового виробництва та коронакризою. На рис. 2.12 наведено динаміку капітальних інвестицій у видобуток та переробку нафти за 2018-2020 рр.

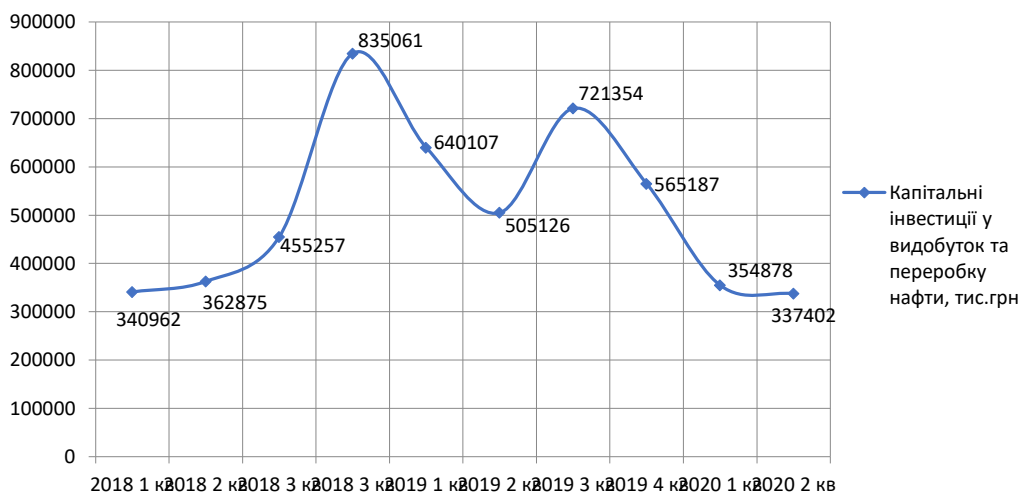

Рис. 2.12. Динаміка капітальних інвестицій у видобуток та переробку нафти за 2018-2020 рр.

Графічно відобразимо частку інвестицій у видобуток та переробку нафти.

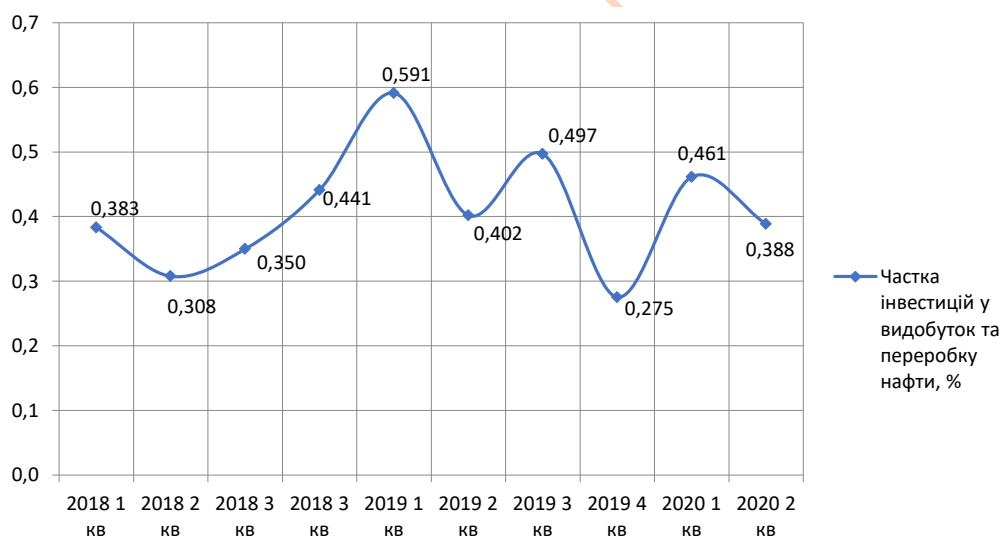

Рис. 2.13. Динаміка частки інвестицій у видобуток та переробку нафти в загальній структурі капітальних інвестицій в економіку України за 10 кварталів 2018-2020 рр.

Таблиця 2.10

Географічна структура зовнішньої торгівлі нафтою та нафтопродуктами
України за 2019 рік

Найменування	Експорт		Імпорт	
	Кількість, тис. т.	Вартість, тис. дол. США	Кількість, тис. т.	Вартість, тис. дол. США
Всього	532,24	267057,9	10626,52	5778002
Азербайджан	2,4	2756,9	610,53	316420,7
Бельгія	0,23	189,9	9,56	19381,2
Білорусь	0,8	772,2	3265,44	2036904,3
Болгарія	0,46	661,1	211,46	103267,5
Греція	158,9	53660,2	207,84	137637
Ізраїль	1,29	1128,8	46,55	28428,5
Індія	0,01	7,9	132,4	86747,3
Італія	20,59	8272,2	185,08	127996,2
Литва	23,29	18982,4	977,42	629068,4
Нідерланди	0,83	639	6,58	14415,8
Німеччина	4,7	3753	13,24	39473,8
Польща	2,37	2236,2	21,92	23740,8
Російська Федерація	5,01	5075,7	3082,71	1893055,6
Румунія	0,75	806,3	19,45	16703,2
США	4,09	3395,1	174,6	95979,1
Туреччина	5,59	5582,4	100,51	70719,2
Туркменістан	0,16	337,4	102,69	66831,2
Угорщина	55,4	30564,3	14,1	12806,9
Фінляндія	0,01	4,3	8,12	21622,6
Інші країни	245,36	128232,6	27,94	36802,7

Проведемо розрахунок вартості імпорту нафти для кожної країни за 2019 рік.

Таблиця 2.11

Середня вартість імпорту нафти і нафтопродуктів за країнами у 2019 році

Країни	Середня ціна за 1 кг імпорту, \$	Середня ціна імпорту за 1 барель, \$
Всього	0,544	74,17
Азербайджан	0,518	70,69
Бельгія	2,027	276,48
Білорусь	0,624	85,08
Болгарія	0,488	66,61
Греція	0,662	90,33
Ізраїль	0,611	83,31
Індія	0,655	89,37
Італія	0,692	94,33
Литва	0,644	87,79

Нідерланди	2,191	298,84
Німеччина	2,981	406,56
Польща	1,083	147,75
Російська Федерація	0,614	83,76
Румунія	0,859	117,16
США	0,550	74,98
Туреччина	0,704	95,97
Туркменістан	0,651	88,77
Угорщина	0,909	123,93
Фінляндія	2,664	363,34
Франція	2,429	331,30

Розрахуємо частку кожної країни в загальному експорті та імпорті нафти.

Таблиця 2.12

Частка країн у експорті та імпорті нафти

Найменування	Експорт	Імпорт
Всього	100	100
Білорусь	0,29	35,25
Російська Федерація	1,9	32,76
Литва	7,11	10,89
Азербайджан	1,03	5,48
Греція	20,09	2,38
Італія	3,1	2,22
Болгарія	0,25	1,79
США	1,27	1,66
Індія	0	1,5
Туреччина	2,09	1,22
Туркменістан	0,13	1,16
Німеччина	1,41	0,68
Ізраїль	0,42	0,49
Польща	0,84	0,41
Фінляндія	0	0,37
Бельгія	0,07	0,34
Румунія	0,3	0,29
Нідерланди	0,24	0,25
Угорщина	11,44	0,22
Інші країни	48,02	0,64

На рис. 2.14 відображено географічну структуру імпорту України в 2019 році.

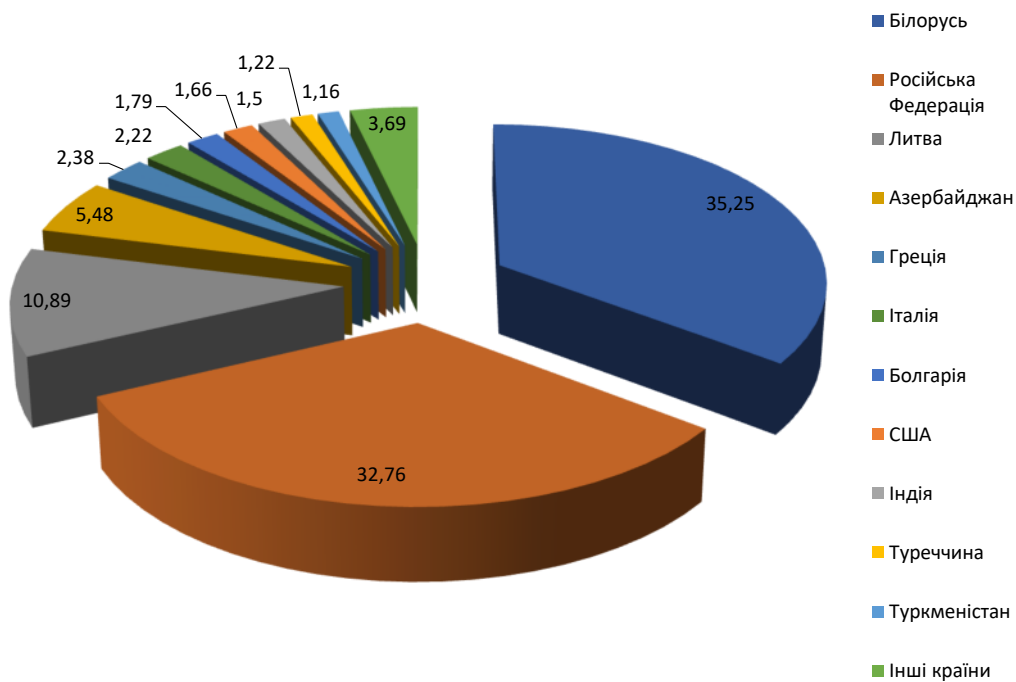

Рис. 2.14. Географічна структура імпорту України в 2019 році [26]

Таблиця 2.13

Кількість суб'єктів господарювання, зайнятих в сфері видобутку та переробки нафти і нафтопродуктів

Рік	Добування сирої нафти (06.10)	Виробництво продуктів нафтоперероблення (19.20)	Разом
2010	37	139	234
2011	34	141	228
2012	39	139	236
2013	41	151	275
2014	40	118	239
2015	33	123	247
2016	38	96	212
2017	46	110	254
2018	49	113	277
2019	53	125	321

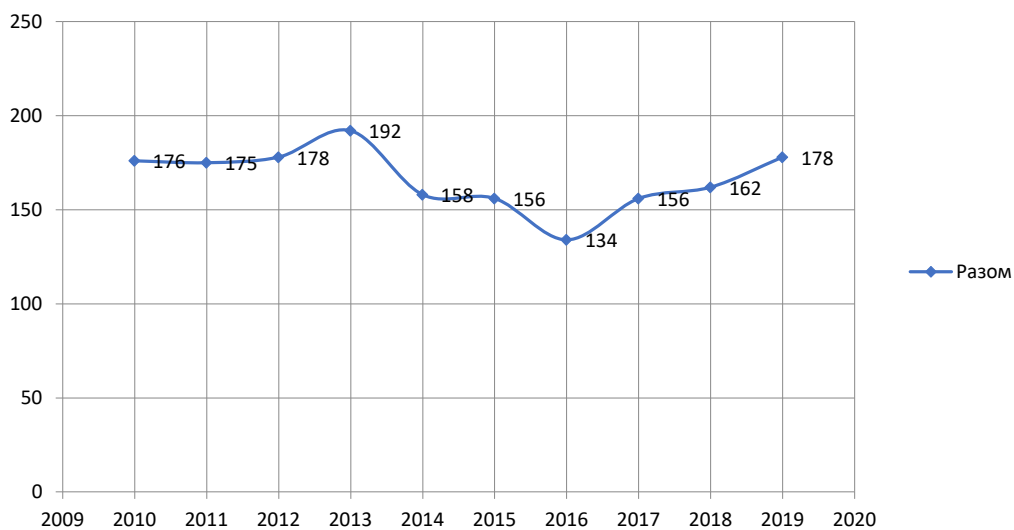

Рис. 2.15. Динаміка загальної кількості суб'єктів господарювання, зайнятих в сфері видобутку та переробки нафти і нафтопродуктів

Проведемо розрахунок імпоротної квоти нафти. Даний показник розраховується як відношення суми імпорту нафти до внутрішнього валового продукту. Вимірюється у відсотках і характеризує загальний рівень залежності національної

Таблиця 2.14

Динаміка імпоротної квоти України в 2010-2019 рр.

Роки	ВВП, млн. дол. США	Імпорт нафти, тис. дол. США	Імпортна квота, %
2010	136419	8076308,5	5,92
2011	163160	11227639,5	6,88
2012	175781	8842676,4	5,03
2013	183310	7048601,1	3,85
2014	131805	6831644,6	5,18
2015	90615	3891077,6	4,29
2016	93270	3428577	3,68
2017	112154	4584813,3	4,09
2018	130832	5953249,8	4,55
2019	153781	5778002	3,76

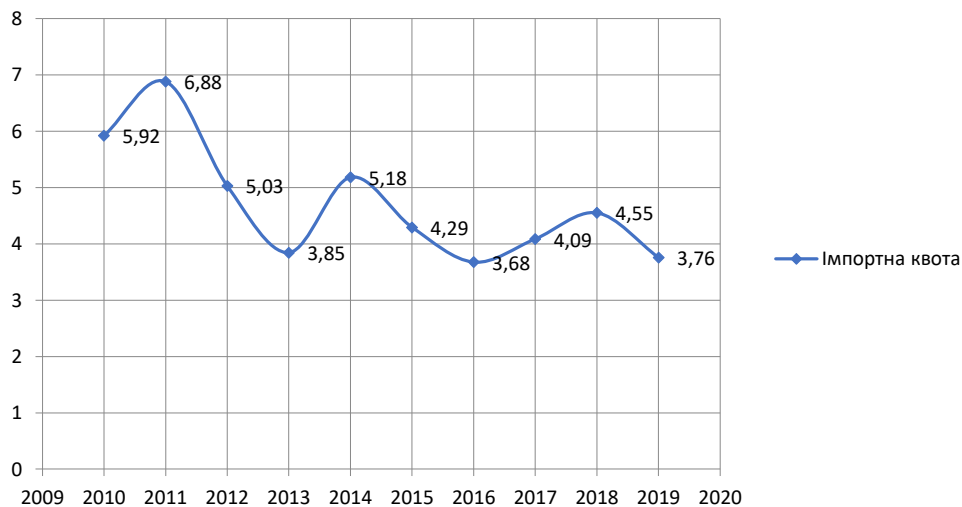

Рис. 2.16. Графічна інтерпретація динаміки імпоротної квоти у 2010-2019 рр.

Отже, бачимо незначне зменшення імпоротної квоти, що свідчить про деяке зменшення залежності економіки України від нафти.

Висновки до 2 розділу

Дослідивши ринок нафти та нафтопродуктів України за 2010-2019 роки, можна зробити висновок про те, що скорочення обсягів видобутку нафти та значна залежність від імпорту нафтопродуктів стали одними з основних негативних результатів функціонування ринку нафти та нафтопродуктів у 2014-2016 рр.

Примечание [уЗ]: А далі полегшало?

В 2017-2018 рр. дещо зросла частка сирової нафти і нафтопродуктів. Це зумовлено зменшенням цін на нафту за цей період. Важливою тенденцією енергетичного ринку України є збільшення частки атомної енергії, а також становлення відновлювальних джерел енергії. Остання тенденція є дуже позитивною і характерна для усіх розвинених країн світу. За оцінками аналітиків, до 2030 року, країни Організації економічного співробітництва та розвитку майже повністю перейдуть на відновлювальні джерела енергії, що докорінно змінить ринок нафти і нафтопродуктів.

Важливим економічним показником стану нафтової галузі України є обсяг капітальних інвестицій у розширення та модернізацію виробництва. В кінці 2019 та у двох кварталах 2020 році було скорочення капітальних інвестицій, що зумовлено спадом промислового виробництва та коронакризою.

Досі не можливо говорити про потенціал зростання видобутку нафти, оскільки немає значних інвестицій у геологорозвідку та не відбувається інтенсифікація видобутку вуглеводнів. Зношена технічна та морально застаріла база НПЗ, висока собівартість виробництва, неврегульованість питань власності - це все призвело в різні роки до зупинки частини НПЗ. Як результат, через незабезпечення на належному рівні нафтопродуктами власного виробництва, Україна має значну залежність від їх імпорту, частка якого у 2016 р. сягнула 80%.

Водночас, очевидними стали певні позитивні зміни на ринку нафтопродуктів. Насамперед, відзначимо відповідність виробництва нафтопродуктів українських виробників стандартам якості імпортних аналогів. У 2017р. український ринок бензинів і дизельного палива активізував поліпшення якості вітчизняної продукції. Разом з тим, роздрібний ринок нафтопродуктів потребує запровадження дієвого механізму незалежного контролю якості моторного палива.

Важливим кроком стало затвердження законодавчих змін щодо спрощення адміністрування акцизного податку з реалізації палива, що дозволить зменшити частку тіньового ринку. Також, запроваджене зниження рентних ставок дозволить наростити видобуток нафти, збільшити інвестиції у розвідку та застосування нових технологій видобутку, підвищити привабливість галузі, тим самим покращити показник завантаження українських НПЗ, а також знизити імпорт нафтопродуктів.

РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЮВАННЯ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

3.1. Оцінка стану українського ринку нафтопродуктів в контексті світових тенденцій

Нафта і нафтопродукти грають важливу роль в розвитку у разі спадання світової економіки. З 1970-х років нафту стала домінуючим товаром і джерелом енергії. На даний момент нафта як енергоносіє знаходиться на вершині життєвого циклу і має найвищий рівень конкурентоспроможності. Потреби світової економіки в нафті і нафтопродуктах ростуть з кожним роком, і оскільки ринок цих стратегічних товарів взаємодіє з іншими ринками (валютними, фондовими, інвестиційними, трудовими і т. д.), його стан впливу на розвиток вся світова економіка сприяє економічному зростанню багатьох країн або веде до рецесії.

Економіки країн-імпортерів нафти, в тому числі України, особливо страждають від кон'юнктури нафтового ринку. Динаміка останніх десятиліть показала, що енергетична безпека цих країн пов'язана не стільки з гарантіями безперебійних поставок нафти, скільки з прийнятним рівнем цін. Для України, де власний нафтовидобуток забезпечує лише 16,1% сучасних потреб економіки, стабільність цін на ринку нафти є вирішальною складовою енергетичної безпеки держави і важливим фактором забезпечення сталого розвитку і підвищення конкурентоспроможності країни. економія. Формування цілісного бачення і послідовна реалізація національної енергетичної стратегії, мінімізація негативних зовнішніх впливів на економіку вимагає аналізу закономірностей функціонування національного ринку в контексті світових тенденцій, оцінки відповідності національним інтересам. умови і визначення перспектив подальшого розвитку.

Сучасна нафтопереробна промисловість України представлена шістьма НПЗ (НПЗ) з сумарною потужністю первинної переробки 51-54 млн тонн нафти

на рік (це перевищує аналогічні потужності Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини разом узятих). найбільші підприємства нафтопереробної галузі України розташовані в Кременчуці, Лисичанську та Херсоні. Ці заводи виробляють 50 найменувань нафтопродуктів (всього відомо понад 300 найменувань цих продуктів). В умовах економічної кризи кінця ХХ століття постсоціалістичні країни були вражені, завантаженість вітчизняних нафтопереробних заводів знаходиться на рівні 25% [12].

Застарілі технології та обладнання визначають невелику ступінь переробки нафти - близько 55-65% проти 80-90% в розвинених країнах. Сумарна номінальна потужність установок глибокої переробки нафти (каталітичний крекінг, коксування, термічний крекінг, виробництво масел, бітуму) на всіх НПЗ України складає 6 920 000 тонн на рік, з них каталітичного крекінгу - 3 680 000 тонн на рік, 13,5 і 7,2% від загальних потужностей з переробки сирової нафти. Основні поставки нафти - з Росії, Білорусії, Казахстану та на внутрішній ринок. Загальна протяжність магістральних газопроводів становить 35 тис. Км, нафтопроводів - 4 тис. Км. Україна має 12 підземних сховищ газу, які є найбільшими в Європі за обсягом.

Науково-технічне забезпечення нафтового комплексу України 17 науково-дослідних і проектних інститутів. Діють Українська нафтогазова академія, Укрнафтохімпроект, профільні університети. Ключовий компанією, що працює в Україні в цій галузі, є НАК «Нафтогаз України». Переробна база компанії складається з шести газопереробних заводів, що входять до складу ДК «Укргазвидобування» та ВАТ «Укрнафта», які виробляють зріджений газ, моторні палива та інші види нафтопродуктів. Шебелинський ГЗК «Укргазвидобування» потужністю 720 тис. Тонн в рік - сучасне підприємство нафтопереробної галузі України. Масла і мастила виробляє найбільше спеціалізоване підприємство - ЗАТ «Азмол».

Транспортна діяльність компанії представлена операторами газонафтопровідних мереж України - ПАТ «Укртрансгаз» і ВАТ «Укртранснафта». ПАТ «Укрспецтрансгаз» - оператор з транспортування зріджених газів в Україні. Продаж газу на внутрішньому ринку України

дочірньою компанією «Газ України». ПАТ «Укрнафтегазкомплект» централізовано забезпечує матеріально-технічну базу для потреб підприємств «Нафтогазу України».

Напружений стан енергетичної галузі України давно є проблемою всебічного обговорення. В енергетиці постійно виникає постійна криза, це ознака недостатньої стійкості до впливу різних чинників, які виходять з рівноваги при виникненні одних і тих же інтересів. Основними причинами цього є [14, с. 52]:

- сильна залежність від поставок енергоносіїв, в основному з Росії;
- низький рівень ефективності енергоспоживання, переробки і транспортування енергії;
- зношеність і моральний знос основних фондів енергетики, які потребують значних вкладень для їх відновлення;
- слабка тарифна і фінансова політика, викликає перехресне субсидування населення, бюджетних установ та інших секторів економіки за рахунок енергії;
- незручний інвестиційний клімат, який дозволить інвестувати фінанси і модернізувати основні фонди енергетичного сектора;
- високий рівень корупції, наявність різних тіньових схем в енергетиці, де циркулюють дуже серйозні кошти;
- політизація основних енергетичних проблем (газопостачання, ринок нафтопродуктів та ін.).

Енергетичний сектор одночасно є потужним фактором формування конкурентоспроможності національної економіки та одним з основних малоуспішних об'єктів в цій сфері. Програми виходу з кризи, що пропонуються більшістю політиків, засновані на досвіді країн всього світу. Зрозуміло, що криза, що вразила Україну, пов'язаний з глибокими процесами економічного розвитку. Таким чином, тут слід розглянути історичний стан споживання енергії в світі.

На початку XIX століття промисловість в більшості країн було довірено парової промисловості. У другому циклі основну роль грає вугілля. У 1910 р в паливному балансі країни використовувалося 65% вугілля, 16% дров, 16%

відходів тваринного і рослинного походження та 3% масла. У той час природний газ ще не знайшов свого застосування. На початку третього циклу вугілля втрачає лідируючі позиції, поступаючись місцем нафти, і попит на природний газ зростає. Прискорене впровадження нафти і газу було викликано швидким зростанням видобутку дешевої нафти на Близькому і Середньому Сході. Заміна вугілля нафтою відбувалася навіть в тих країнах, які не мали або не мали власних нафтогазових ресурсів, але мали свої запаси вугілля (Японія, Німеччина, Франція та ін.) [17].

Основним джерелом енергії, що забезпечує близько 50% потреб більшості країн, є нафта (США - 45%, Японія - 73%, Німеччина - 55%, Великобританія - 50%, Франція - 69%). Але в 1973 році енергетичний ринок зазнав кардинальних змін. Арабські країни - експортери нафти підняли ціну з 2,5 до 11 доларів за барель. Далі ціни зросли в кілька разів. 1973-1980 рр. Ціни на нафту виросли в 16,8 рази (3 робочих циклу). Це спричинило за собою сильне дестабілізуючий вплив на економіку країн-імпортерів.

Четвертий цикл завершився в кінці 1980-х років. Але після світової кризи почалися пошуки заміни нафти, перспективою якого повинен стати природний газ, а в перманентній перспективі - вугілля. На даний момент триває п'ятий цикл економічного розвитку. Сьогодні рівень споживання нафти і природного газу в Україні - один з найвищих в світі.

В Україні досі немає єдиної і повної статистичної бази, яка була б джерелом вичерпної інформації про стан ринку. Державний комітет статистики України випускає один комплексний звіт «Паливно-енергетичні ресурси України» кожні 2 роки. Матеріали інших відомств, зокрема Мінпаливенерго, про ринок доступні обмеженому колу користувачів. Відсутність прозорості статистичної інформації про стан ринку і діяльності нафтотрейдерів не дозволяє об'єктивно і повно оцінювати поточну ситуацію на ринку нафтопродуктів і приймати ефективні рішення щодо її регулювання державою.

Особливістю українського ринку є наявність розвиненої системи нафтопроводів протяжністю понад 4,5 тис. Км, які здатні перекачувати майже 100 млн тонн нафти на рік, загальна ємність резервуарного парку становить 800

тис. МЗ. Але сьогодні українська нафтопровідна система завантажена менш ніж на 50%, і тенденція до зниження її завантаження збережеться і в майбутньому, в основному за рахунок зниження обсягів поставок російської нафти [17].

В Україні три нафтогазових регіону: Східний, Західний і Південний. Східний регіон утворився в Дніпровсько-Донецькому нафтогазовому регіоні і в даний час є найбільшим родовищем вуглеводнів в Україні. На його частку припадає близько 85% запасів природного газу і близько 61% запасів нафти України [3]. Територіально він розташований в Чернігівській, Сумській, Полтавській, Дніпропетровській, Харківській, Луганській і частково Донецькій областях.

Західний регіон включає Карпатський, Карпатський, Волинсько-Подільський нафтогазоносний регіон і Закарпатський газовий регіон. Територіально розташований у Волинській, Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях.

Південний регіон утворюють Передобрудській, Чорноморсько-Кримський, Індоло-Кубанський і Азово-Березанський нафтогазоносні райони. Територіально знаходиться в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій і частково Донецькій областях, а також в Криму.

В аналізованому періоді на ринку нафти в Україні спостерігалася стійка тенденція до зниження, основною причиною чого є зниження попиту на неї. Показники, що характеризують динаміку видобутку нафти в Україні, представлені на рис. 3.1.

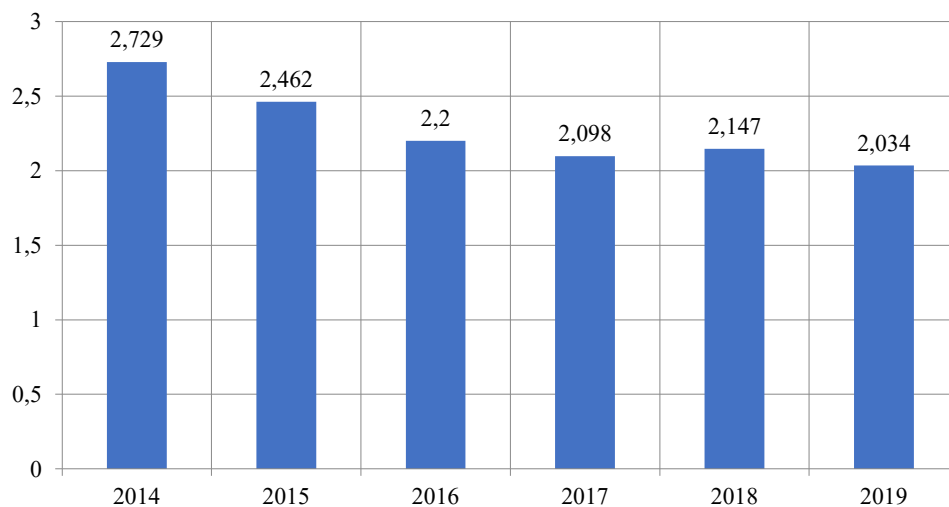

Рис. 3.1. Тенденція видобутку нафти в Україні, млн. тонн [20]

Як видно з рис. 3.1, обсяг видобутку нафти з кожним роком зменшується. У 2017 році в порівнянні з 2014 роком дебіт нафти знизився на 631 тис. Тонн (30,1%).

Раніше українські НПЗ переробляли від 24 млн т нафти (дані на 2004 р до 10 млн т (2010 р). В останні роки річний обсяг переробки нафти в Україні становив усього близько 2,1-2,3 млн т). т. Частка дизельного палива українського виробництва на внутрішньому ринку в 2016-2017 роках оцінюється в 10-11%. В результаті скорочення обсягів переробки нафти потреба українського ринку в нафтопродуктах задовольняється за рахунок імпорту в основному з Білорусі, Литви, Російської Федерації, Польщі та ін. [6].

Протягом останніх чотирьох років в Україні працює лише Кременчуцький НПЗ, та й то не на повну потужність. Таким чином, фактична відсутність виробництва в Україні необхідних обсягів нафтопродуктів з точки зору їх впливу на формування балансу попиту і пропозиції призвело до того, що ціни на імпортні нафтопродукти формуються при поставках в Україну. з націнкою до котирувань (за принципом імпортного паритету). У кращі для галузі часи ціни на імпортні ресурси для України формувалися з дисконтом до котирувань (експортний паритет). Таким чином, криза нафтопереробної галузі України призводить до подорожчання нафтопродуктів для кінцевого споживача (різниця

оцінюється в \$ 20-50 / т). Крім того, ця надбавка до ціни в Україні не зберігається і не спрямована на розвиток економіки.

Розрахункове споживання дизельного палива в Україні за останні п'ять років збільшилася на 17%, або на 858 тис. Тонн (2017 рік порівняно з 2013 роком). Імпорт дизельного палива в Україну збільшився на 26%, або на 1100000 тонн, а виробництво знизилося на 39%, або на 382 тисячі тонн (з 2017 по 2013 рік).

Таблиця 3.1

Географічна структура імпорту дизельного палива в Україну в 2015–2017 роках
(тис. тонн) [22]

Країна	2015 р.	2016 р.	частка 2016 р., %	2017 р.	частка 2017 р., %	Зміна 2017/16, тис. т
Білорусь	2173	2813	54,88	2336	43,11	-477
РФ	1334	1058	20,64	2044	37,72	986
Литва	465	550	10,73	540	9,96	-11
Греція	310	298	5,81	200	3,69	-98
Туркменістан	18	40	0,78	150	2,77	110
Індія	-	45	0,88	61	1,13	16
Польща	288	109	2,13	24	0,44	-85
Угорщина	54	58	1,13	22	0,41	-36
Ізраїль	137	87	1,7	21	0,39	-67
інші	56	68	1,33	21	0,39	-46
Всього	4835	5126	100	5419	100	293

Аналіз географічної структури імпорту за період 2015-2017 рр. (Ми не враховуємо 2013 і 2014 рр. За «транзитної» схемою і ситуацію в Автономній Республіці Крим, Луганській і Донецькій областях) показує значне зростання обсягів імпорту. обсяг імпорту дизельного палива з Білорусі, Литви, Туркменістану і двократне зростання - з Російської Федерації. Також спостерігається двократне зростання обсягів імпорту бензину з Білорусі - у 2015 році було імпортовано 621 тисяча тонн, в 2016 році - близько 1200000 тонн, в 2017 році - близько 1 мільйона тонн, що становить майже 80% від усього імпорту бензину в Україні. [6]

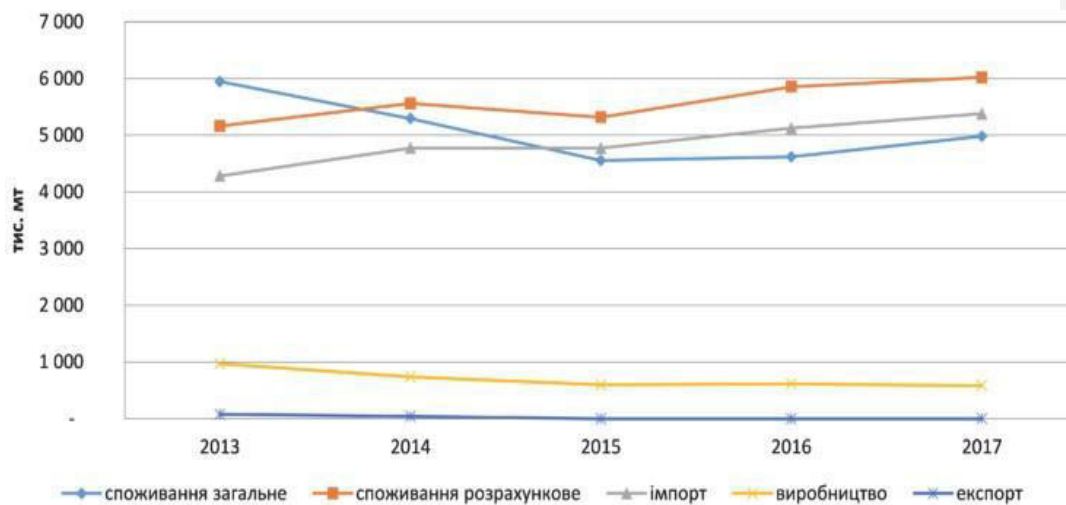

Рис. 3.2. Ситуація на ринку ДП України у 2013–2017 роках [30]

Протягом останніх 10 років, через різницю у вартості дизельного палива та бензину на українському ринку, спостерігається тенденція до поступового переходу споживачів від бензину до бензину, бензину та ТРВТ (однак, через значне зростання вартості ТРВТ, перехід до нього останнім часом стає менш привабливим). Все це, а також ситуація в Автономній Республіці Крим, Луганській та Донецькій областях за останні п'ять років (2017 рік порівняно з 2013 роком) призвели до того, що розрахункове споживання бензину в Україні зменшилось на 28%, або 711 тис. Тонн. Водночас імпорт бензину в Україну зменшився на 30%, або на 526 тис. Тонн, а виробництво зменшилось на 42%, або на 407 тис. Тонн.

На нашу думку, для задоволення поточної потреби України в бензині та дизельному паливі (за різними оцінками лише близько 6,8-7,5 млн. Т на рік) та прогнозованому невеликому збільшенні споживання в короткостроковій перспективі, необхідно обробити близько 15-16 млн. Тонн. Крім того, буде видобуто приблизно 3-3,5 млн. Тонн мазуту (його можна використовувати для заміни вугілля та газу на ТЕС) та близько 0,5-0,7 млн. Тонн бітуму (для ремонту доріг).

Кілька десятиліть нафта була основним джерелом первинної енергії. Зростання світової економіки призведе до збільшення попиту на багато видів сировини, особливо нафти. Основну роль у формуванні попиту на

нафтопродукти відіграє рівень тепла, електроенергії, транспорту, рівень економічного розвитку та кліматичні умови країни. На пропозицію впливають витрати на розвідку та видобуток нафти, технологічний рівень, нормативна база та коливання цін [3]. Високорозвинені країни, як правило, споживають більше слаборозвинених країн, але існує тенденція до значного збільшення попиту на нафту з країн, що розвиваються (рис. 3.4).

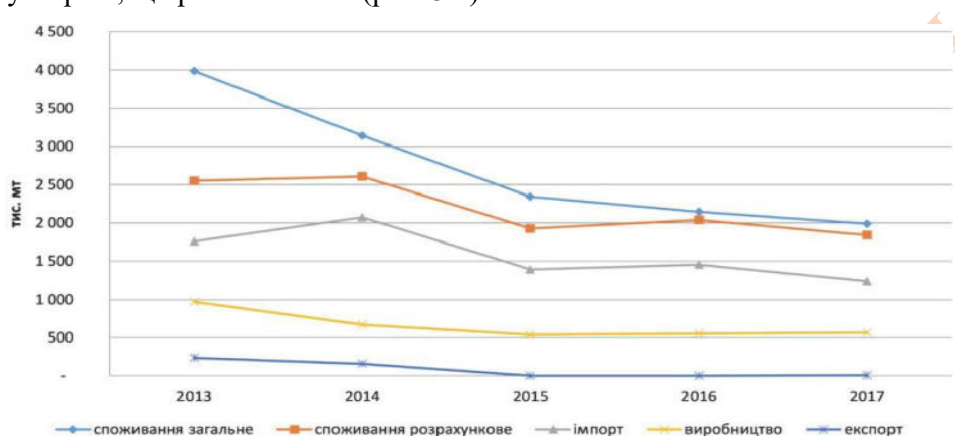

Рис. 3.3. Ситуація на ринку бензинів моторних України у 2013–2017 роках

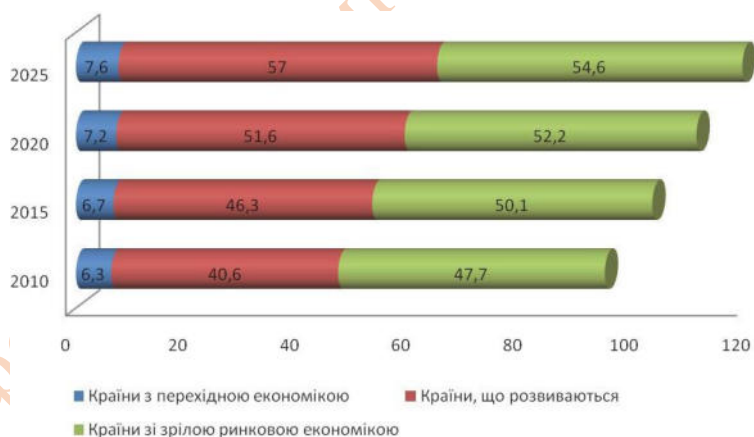

Рис. 3.4. Прогнозне споживання нафти (млн. барелей / день) [2]

Зростання попиту на нафту в промислових регіонах відбуватиметься головним чином за рахунок збільшення попиту на нафтопродукти у транспортному секторі, де економічно конкурентоспроможні альтернативи цим видам палива фактично відсутні. У країнах, що розвиваються, попит на нафту зростатиме у всіх секторах споживання (використання дизельних двигунів для

виробництва електроенергії, збільшення попиту на сировину в нафтохімічній промисловості).

Проблема розвитку ринку нафти та нафтопродуктів в Україні та світі є актуальною сьогодні і вимагає подальшого аналізу. Формування взаємозв'язків та визначення рівня розвитку країн тісно пов'язане із споживанням енергії. На основі аналізу розвитку світового ринку нафти та нафтопродуктів можна зробити наступні висновки. Основною причиною незадовільної конкурентоспроможності вітчизняного моторного палива є його якість, невідповідність сучасним стандартам та невідповідна ціна. В цілому конкурентоспроможність вітчизняної нафтопереробної галузі дуже низька.

Таким чином, Україна є країною, яка сильно залежить від імпорту енергетичних ресурсів, таких як нафта та газ. Енергетичний баланс України за останні роки характеризується такими показниками: частка природного газу серед джерел енергії становить 42-45%, вугілля - 25, нафти - 13, атомної енергії та інших джерел - 14%. Таким чином, природний газ є основним джерелом енергопостачання держави. А в загальному балансі споживання первинних енергетичних ресурсів в Україні нафта і газ становлять до 70%. Таким чином, перспективи розвитку енергетичного сектору в Україні є досить значними, але вони вимагають достатніх інвестицій у розвиток галузі та створення нових технологій, що потребують законодавчої та політичної допомоги.

Виходячи з еволюції утворення сирової нафти на українському ринку у порівнянні зі світовим досвідом, можна відзначити суттєві спотворення в механізмі її ціноутворення, що призводять до вищої переробки та, як наслідок, до неконкурентоспроможності вітчизняних нафтопродуктів.

Тенденції на світовому ринку нафти та нафтопродуктів дозволяють прогнозувати поступове зростання світових цін на нафту та природний газ у майбутньому. Такий стан справ триватиме і найближчим часом, незалежно від того, чи сповільниться розвиток світової економіки. Багато економічних показників свідчать про збільшення споживання енергії на тлі їх поступового зменшення та ускладнення виведення коштів.

За результатами руху виробництва енергії, економіка України залежить від енергоресурсів і є енергоємною країною. Тому необхідно моделювати українську економіку з акцентом на енергетичний сектор. Для цього необхідно розробити модель, яка могла б враховувати вплив цін на імпортовані енергоресурси та їх кількість та дозволяла б розраховувати внутрішні державні ціни на споживчі товари.

3.2. Модель економічно ефективного розвитку нафтогазової галузі України

Вирішення цієї проблеми повинно включати заходи, спрямовані на відновлення конкурентоспроможності української газопереробної та нафтопереробної промисловості, які мають:

- оптимізувати ставки акцизів на моторне паливо; - запровадити режим прискореної амортизації основних фондів та інших необоротних активів (будівель, споруд, механізмів передачі, машин та обладнання, інших основних фондів), що використовуються в технологічних процесах та переробці нафти, з метою отримання додаткових інвестиційних ресурсів для технічного відновлення -обладнання. обладнання та модернізація нафтогазопереробних заводів;

- запровадити режим прискореної амортизації основних фондів із забезпеченням цільового використання амортизаційного фонду з метою формування додаткових інвестиційних ресурсів для оновлення та модернізації основних фондів підприємств;

- запровадити тимчасове (до 5 років) звільнення від податку на додану вартість та / або сплати ввізних мит за операції з ввезення на митну територію України обладнання та обладнання, що не виробляються в Україні, для технічного переоснащення та модернізації нафти та газові установки, газопереробні заводи, а також споруди / установки для підготовки газу та / або видобутку глибоких вуглеводнів;

- запровадити заохочувальні ставки оренди за користування надрами для видобутку нафти та конденсату з нових свердловин в обсязі 12% та 6% родовищ, повністю або частково розташованих на глибині до / понад 5000 метрів відповідно (крім нафти і конденсат, що вилучається під час домовленостей про спільну діяльність);

- знизити орендні ставки на видобуток нафти та конденсату з існуючих (старих) свердловин до 29% та 14% родовищ, які повністю або частково розташовані на глибині до / понад 5000 метрів, відповідно (крім нафти та конденсату, що виробляються в здійснення спільних домовленостей)

- запровадити пільгові орендні ставки за користування надрами для видобутку нетрадиційних родовищ вуглеводнів (до рівня не більше 5%), а також вуглеводнів, видобутих із свердловин, де передова технологія / впроваджене обладнання для підвищення продуктивності та видобутку вуглеводнів ;

- усунути прогалини та юридичні колізії, що унеможливають запровадження пільгового режиму оподаткування, встановленого Податковим кодексом України щодо видобутку вуглеводнів із значними запасами та виснаженими родовищами;

- виключити з об'єкта оподаткування орендну плату за користування надрами для видобутку нафти та газового конденсату, водовідведення та підшарів та підземних вод, які використовуються для власних технологічних потреб, пов'язаних із видобутком корисних копалин;

- оптимізувати діючий механізм формування стартової ціни продажу видобутого нафтогазоконденсату та вдосконалити механізм купівлі-продажу нафти та газового конденсату для всіх учасників ринку, незалежно від форм власності;

- залучити юрисконсультів до розробки проектів законодавчих актів з Планом дій Концепції розвитку та переробки нафти України в рамках фінансування ЕСУ 2035;

- ввести вітчизняну марку / марку суміші олії та конденсату з посиленням (котируваннями) на марку Brent шляхом:

1) стандартизація сортів нафти з визначенням фізико-хімічних характеристик, наприклад: східноукраїнська сира нафта (українська східна нафта (UECO); західноукраїнська сира нафта (українська західна сира нафта (UWCO); легка (UECO, UWCO Light); важкий (UECO, UWCO Heavy);

2) оновлення нормативно-технічних документів (стандартів, технічних умов, регламентів) щодо технічних вимог до масел та нафтопродуктів відповідно до вимог ЄС;

- встановити вартість перевантаження нафти, сировини для виробництва нафтопродуктів, безпосередньо нафтопродуктів та скрапленого газу для переробки нафтових танкерів у портах України на конкурентному середньоєвропейському рівні;

- відновити роботу простоюючих НПЗ на умовах державного замовлення: наприклад, бензин та дизельне паливо для армії, бітум для дорожнього будівництва тощо.

Окремою проблемою внутрішнього ринку є нелегальний сегмент переробки нафти (незаконні малі нафтопереробні заводи) і, як наслідок, наповнення ринку підробленими нафтопродуктами неадекватної якості та ухилення від обов'язкових платежів та податків.

Діяльність таких незаконних малих нафтопереробних заводів з точки зору потужності також становить загрозу безпечній та надійній роботі як системи транспортування нафти, так і навколишнього середовища, оскільки технологічна нафта з НТСУ може використовуватися як сировина для переробки на таких незаконних об'єктах. Прийняття комплексних законодавчих заходів на державному рівні, а також правоохоронними органами для запобігання та припинення злочинних угруповань у сфері незаконного втручання в систему транспортування нафти (НТС) та здійснення незаконної переробки нафти, а також запобігання продаж незаконно отриманих нафтопродуктів.

Найпоширенішою та найпростішою в статистичному аналізі формою рівняння регресії є лінійна однофакторна функція:

$$Y = a + b * x. \quad (3.1)$$

Параметр b - коефіцієнт регресії вказує, скільки одиниць зміниться в середньому y зі зміною x на одиницю. Він має одиницю виміру ознаки продуктивності. Параметр a називається вільним членом рівняння регресії, тобто це значення дорівнює y при $x = 0$. Якщо x не набуває нульових значень, цей параметр має лише розрахункове призначення. Знаходження параметрів рівняння регресії базується на методі найменших квадратів. Параметри a та b лінійного однофакторного рівняння визначаються із системи нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} a \times n + b \times \sum_{i=1}^n x_i = \sum_{i=1}^n y_i \\ a \times \sum_{i=1}^n x_i + b \times \sum_{i=1}^n x_i^2 = \sum_{i=1}^n x_i \times y_i \end{cases} \quad (3.2)$$

Щільність кореляційного зв'язку оцінюють за допомогою коефіцієнта детермінації R^2 , який розраховується за формулою:

$$R^2 = \frac{a \times \bar{y} + b \times \bar{x} \times \bar{y} - \bar{y}^2}{\bar{y}^2 - \bar{y}^2} \quad (3.3)$$

R^2 змінюється від 0 до 1 і показує, яка частина загальної варіації результативної ознаки зумовлена факторною ознакою, а яка – зумовлена іншими факторами, не врахованими при побудові рівняння регресії. При $R^2 = 1$ рівняння регресії проходить через усі емпіричні точки і встановлює точну відповідність між значеннями ознаки x і значеннями ознаки y . Тобто у цьому випадку між ознаками x та y існує функціональний зв'язок. $R^2 = 0$ є свідченням відсутності зв'язку, вираженого даним рівнянням регресії, Але можливо, що при використанні іншого виду рівняння регресії висока щільність зв'язку буде виявлена.

Проведення кореляційно-регресійного аналізу є основою для прогнозування та моделювання стану економіки. Отримані параметри рівняння регресії служать основою для моделювання значень характеристик характеристик при зміні значень факторних ознак. Найпростіша модель прогнозування - це динаміка показника в часі. Наприклад, зміна сільськогосподарського виробництва. Фактор буде рік. У рівнянні регресії ця

ознака позначається "x". Зазвичай такі моделі є лінійними і характеризуються високими значеннями коефіцієнта детермінації. Однак вони не беруть до уваги вплив непрямих факторів, таких як політичні та економічні кризи, погіршення умов ведення бізнесу, зростання цін тощо. Вони не беруть до уваги різкі зміни цих факторів і базуються лише на збереженні минулі тенденції та поступові, а не різкі зміни факторних характеристик.

Дієвість з'єднання за допомогою F-критерію (тест Фішера) також перевіряється. Він виконується шляхом порівняння фактичного значення F-критерію з його критичним (табличне значення). Фактичне значення F-критерію обчислюється за такою формулою:

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} \times \frac{k_2}{k_1} \quad (3.4)$$

де k_1 і k_2 – ступені вільності, які обчислюються наступним чином:

$$k_1 = m - 1, k_2 = n - m \quad (3.5)$$

де m – кількість параметрів теоретичного рівняння регресії (у всіх випадках становить 2), n – кількість елементів сукупності.

Критичне значення позначається як $F_{1-\alpha}(k_1; k_2)$ і визначається на основі статистичних таблиць. Якщо фактичне значення F-критерію більше за критичне, то це свідчить про істотність зв'язку. Якщо ж фактичне значення F-критерію менше за критичне, то істотність зв'язку не доведена.

Більш достовірною для прогнозування є модель, де факторною ознакою виступає не рік, а конкретне значення конкретного показника. Наприклад, внесення мінеральних добрив (факторна ознака) та урожайність (результативна). В той же час, така модель є складнішою.

Ще більш складними та точними є багатофакторні моделі, де факторних ознак може бути дві, три та більше. Звертаючись до попереднього прикладу, до факторних ознак, які здійснюють вплив на урожайність можна додати внесення органічних добрив, прямі інвестиції в сільське господарство. Інший приклад – на рентабельність с/г підприємств (або дохід від реалізації) здійснюють вплив та сама урожайність, прямі інвестиції, індекси цін, посівні площі під ведення

сільського господарства і т.д. Факторних ознак може бути безліч, проте такі моделі стають дуже трудомісткими.

Також слід зазначити, що при побудові багатофакторної моделі можливе виникнення такого явища як мультиколінеарність. Це явище характеризується наявністю взаємозв'язків між факторними ознаками, тобто наявністю сильної кореляції між факторами. Це знижує достовірність моделі та при високих значеннях кореляції необхідно змінювати набір факторних ознак.

Експоненціальне згладжування є одним з методів короткострокового фінансового прогнозування, який базується на аналізі ряду динаміки. Розрізняють експоненціальне згладжування першого та вищого порядків. Згідно з цим методом прогнозні показники на плановий період розраховуються з використанням прогнозних і фактичних даних звітного (попереднього) періоду. При застосуванні методології експоненціального згладжування першого порядку рекомендується використовувати такий алгоритм:

$$P_{t+1} = aF_t + (1 - a)P_t \quad (3.6)$$

де P_{t+1} — прогнозне значення показника в плановому періоді $t + 1$;

P_t — прогнозне значення показника на період t (розраховане в періоді $t - 1$);

F_t — фактичне значення прогнозованого показника в періоді t ;

a — фактор згладжування.

Важливу роль у прогнозних розрахунках відіграє так званий коефіцієнт згладжування (a), який характеризує ступінь впливу даних попередніх періодів на показник прогнозу. Значення цього коефіцієнта може коливатися від 0 до 1. Чим менше значення a , тим більший вплив на прогнозовану вартість даних попередніх періодів і плавніші стохастичні коливання під час прогнозування. Навпаки, чим більше прагнення до 1, тим менший вплив попередніх періодів на процес експоненціального згладжування.

Для перевірки статистичної достовірності отриманих результатів прогнозу, а також для визначення діапазону ймовірностей прогнозу будують довірчий інтервал. Він призначений для обчислення діапазону значень, які отримають результуючу характеристику з заданою ймовірністю. Найпоширенішими є

моделі з надійністю 0,95, враховуючи межі інтервалу, на якому 95% усіх можливих значень у буде зосереджено при необмеженій кількості спостережень або вимірювань.

Побудова довірчого інтервалу прогнозованих значень Е. Форстером та Б. Ренцом передбачає встановлення стандартного відхилення рівняння регресії на основі застосування формули (3.7):

$$S_{\hat{y}_1}^2 = S_u^2 \times \left(\frac{1}{n} + \frac{(t_i - \bar{t})^2}{\sum_{i=1}^n (t_i - \bar{t})^2} \right)$$

де $S_{\hat{y}_1}^2$ — стандартне відхилення рівняння регресії;

S_u^2 — залишкова дисперсія;

n — число спостережень;

t_i — значення символів часу;

\bar{t} — середнє значення символів часу.

Залишкова дисперсія визначається за формулою (3.8):

$$S_u^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (y - \hat{y})^2}{n - m - 1}$$

Довірчі межі істинного рівня регресії \hat{y}_1 при відомому значенні надійності α та пояснювальної змінної t_i визначають за формулою (3.9):

$$\hat{y}_i - t_{f,\alpha} \times S_{\hat{y}_i} \leq \hat{y}_i \leq \hat{y}_i + t_{f,\alpha} \times S_{\hat{y}_i}$$

де $S_{\hat{y}_i}$ — квадратний корінь із стандартного відхилення рівняння регресії;

$t_{f,\alpha}$ — критерій Стюдента, визначений на основі відомих значень рівня імовірності α та кількості ступенів вільності $f=n-m-1$.

Таким чином, статистика володіє широким інструментарієм для прогнозування та моделювання.

Для моделювання нафтового ринку України використаємо просту однофакторну модель, де фактором виступає середньосвітова ціна на нафту марки Brent, а результатом – середня ціна імпорту за 1 барель. Побудуємо лінію тренду для імпортової вартості нафти. Для отримання достовірної моделі використаємо дані з 2010 року. На основі статистичних даних будемо лінію тренду з використанням MS Office (рис 3.1).

Таблиця 3.2

Дані середньої ціни імпорту та середньосвітової ціни в 2010–2019 роках (тис. тонн) [22]

Роки	Середня ціна за 1 барель імпорту, \$	Середньосвітова ціна за 1 барель, дол. США
2010	68,13	80,32
2011	96,57	112,41
2012	101,36	110,7
2013	99,34	108,69
2014	85,91	97,64
2015	57,89	53,41
2016	47,18	46,1
2017	59,49	55,55
2018	78,53	71,38
2019	74,17	63,33

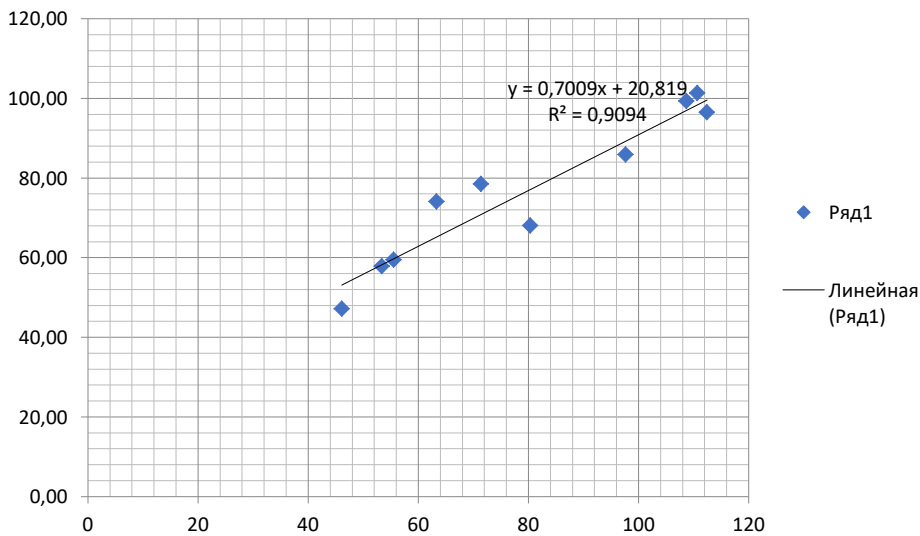

Рис. 3.1. Лінія тренду для імпортової вартості нафти та середньосвітових цін на ринку

Проводимо перевірку за допомогою критерію Фішера:

$$F = \frac{0,9094}{1 - 0,9094} \times \frac{9}{1} = 90,34$$

Критичне значення критерію Фішера при $k_2 = 9$ становить $F_{0,95} = 4,6$.

$F > F_{0,95}$, отже, зв'язок істотний.

Економетрична модель $y = 0,7009x + 20,819$ кількісно описує зв'язок імпортової вартості нафти та середньосвітових цін на ринку.

Коефіцієнт детермінації становить 0,9094, тобто наближене до одиниці, що свідчить про високу цільність зв'язку між факторною та результативною ознаками

Ця модель дозволяє оцінити, наскільки сильно впливають світові ціни на нафту на загальну вартість імпорту нафтопродуктів. Для України найвигіднішим є постійне зниження цін на нафту, як це було на початку 2020 року, коли ціна впала майже до 20 доларів за барель. Цю модель можна використовувати для прогнозування цін імпорту на нафту.

3.3. Шляхи розв'язання проблем функціонування нафтогазової галузі України

Станом на 2019 рік для нафтопереробного сектору економіки України характерні такі негативні тенденції:

- низький рівень споживання нафти як сировини (порівняно з розвиненими країнами) і водночас високий рівень споживання готових нафтопродуктів, що призводить до щорічних втрат близько 1,6% від загального виробництва. ВВП;
- високий рівень залежності від імпорту нафтопродуктів, що призводить до енергетичної залежності та захисту від суспільних ризиків;
- технологічна відсталість і низьке навантаження наявних переробних потужностей;
- низький рівень конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників нафтопродуктів на українському ринку в результаті нервових та дискримінаційних економічних умов формування собівартості та імпорту нафтопродуктів;

- відсутність умов для сприяння та стимулювання розвитку нафтопереробної галузі. Тому сьгоднішніми пріоритетними напрямками вдосконалення державної політики є:

- захист інтересів держави та нафтопереробної промисловості України;

- підвищення рівня споживання нафти в Україні в короткостроковій та середньостроковій перспективі із створенням додаткової, максимально можливої доданої вартості підприємств країни, зі збільшенням внутрішнього виробництва нафтопродуктів. і, відповідно, зменшення обсягів імпорту нафтопродуктів та зменшення залежності від їх імпорту;

- створення стимулів для підвищення технологічного рівня, реконструкції, модернізації та, можливо, збільшення потужностей вітчизняних та нафтопереробних заводів і, як наслідок, збільшення обсягів та покращення якості та екологічних стандартів їх виробництва;

- підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників нафти на українському ринку шляхом запровадження рівних та недискримінаційних економічних умов для формування їх вартості та імпорту нафтопродуктів;

- постійне вдосконалення та поліпшення якості нафтопродуктів, що виробляються на підприємствах України;

- стимулювання збільшення видобутку нафти та газового конденсату в Україні з метою збільшення власної ресурсної бази та переробки нафти, в тому числі шляхом створення сприятливих податкових режимів;

- Створення умов для диверсифікації шляхів постачання нафти для забезпечення розвитку нафтопереробки та ринку нафтопродуктів;

- визначення стратегічних альтернатив та ролі провідних підприємств та нафтопереробної галузі в економіці України з урахуванням потреб економіки, проектів розвитку та розміщення продовольчих сил в Україні.

Незважаючи на значну загальну проектну потужність НПЗ та НПЗ, у період з 2009 року навантаження вітчизняних НПЗ (далі - НПЗ) поступово зменшувалось. Фактична потужність заводів первинної переробки зменшилась більш ніж на 50 - майже до 8 мільйонів тонн на рік. Незважаючи на введення в

2018 році паливного стандарту Євро-5, жоден вітчизняний та нафтопереробний заводи не можуть конкурувати з європейськими та білоруськими компаніями. Падіння внутрішнього та нафтопереробного виробництва призвело до того, що Україна стає все більш критичною, залежною від зовнішніх поставок нафтопродуктів, а ситуація на світових ринках є однією з головних проблем. Так, у 2018 році загальний залишок моторного палива в Україні за рахунок власного виробництва забезпечувався до 20% споживання, і навіть понад 80% - за рахунок імпорту.

Ця надмірна залежність поставок нафти від імпорту наразі зростає. Частка продуктів нафтопереробки Республіки Білорусь (РБ) на українському ринку бензину перевищує 46%, а на ринку дизельного палива - близько 41%. Ще 40% українського ринку - це дизельне паливо російського походження. Загалом на нафтопродукти, вироблені в Російській Федерації та Республіці Білорусь, припадає 86% загального споживання дизельного палива в Україні. Частка скрапленого природного газу, що імпортується, переважно з Російської Федерації та Республіки Білорусь, становить близько 75% від загального споживання України.

Це разом з іншими факторами значно ускладнює відновлення конкурентоспроможності вітчизняних та нафтопереробних підприємств у порівнянні з нафтопереробним сектором сусідніх країн та експортом нафтопродуктів в Україну, які покладаються на системну державну підтримку. В даний час іноземні нафтопереробні заводи, що постачають в Україну нафтопродукти, зокрема з Білорусі та інших країн, використовують низку конкурентних важелів на основі широкомасштабних інструментів державної підтримки з протекціоністськими цілями, субсидіями, тарифними пільгами, нетарифними обмеженнями тощо. призводить до того, що імпорт готових нафтопродуктів в Україну вигідніший для переробки нафти на українських НПЗ і, як наслідок, створення більшої доданої вартості всередині країни. Як результат, Україна залишається єдиним діючим нафтопереробним заводом, який використовує для переробки вітчизняну та каспійську нафту.

Ймовірність посилення агресивних дій Російської Федерації, в тому числі шляхом обмеження або зупинки поставок нафтопродуктів та / або блокування таких поставок іншими державами-членами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), що матиме прямий вплив на нафту і газ ринку та економіки України в цілому, що загрожує кризами.

Постанова Уряду Російської Федерації від 18 квітня 2019 р. № 460-25 забороняє експорт в Україну російської нафти, нафтопродуктів та нафтохімічних продуктів, отриманих з бітумних порід. Такі заходи створюють умови для економічного та політичного тиску на Україну з боку найбільшого постачальника вуглеводнів, а також для дискримінації учасників внутрішнього ринку та газового палива на основі лояльності до Російської Федерації.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 19 № 624 Уряд України запровадив спеціальне мито на певні товари, що походять з Російської Федерації та ввезені на митну територію України, незалежно від інших видів товарів. мито у відсотках від митної вартості товарів. Рішення було прийнято з метою вжити необхідних заходів для захисту основних інтересів безпеки в надзвичайних ситуаціях у міжнародних відносинах. Тому зараз гостро стоїть питання диверсифікації нафтопродуктів на український ринок та дотримання частки вітчизняних нафтопродуктів при 50% споживання, а також зменшення частки інших постачальників (імпортерів).) До 30% від загального залишку.

Це вимагає відновлення та розширення переробних підприємств України шляхом їх модернізації та нового будівництва. Більше того, враховуючи європейську політику щодо зменшення використання вуглеводнів як моторного палива, необхідно доповнювати технологічні схеми НПЗ сучасними нафтохімічними процесами для диверсифікації вітчизняних та нафтопереробних (адаптація до глобальних змін в енергетиці). За умови державної підтримки, передбаченої положеннями Концепції та планом заходів щодо її реалізації, в середньостроковій перспективі існуючі обсяги споживання можуть забезпечити українську продукцію бензином на 100%, дизельне паливо - на 50%, скраплений газ, включаючи переробку газу рослин - на 30%.

Залежність від імпорту нафти та скорочення переробки нафти в Україні призвели до зменшення навантаження нафтотранспортної інфраструктури. Реконструкція трубопроводу в напрямку Одеса - Кременчук та Південь - Кременчук зменшила втрати ПАТ "Укртранснафта" від обслуговування та експлуатації трубопроводу, але низьке навантаження - менше 1 мільйона тонн на рік призводить до поступового підвищення тарифів для транспортування нафти.

Це надзвичайно важливо для держави з точки зору національної безпеки, диверсифікація поставок енергоресурсів враховується при формуванні портових зборів, рентних платежів до бюджету, а всі витрати та платежі перекладаються на бізнес. Підтримка маршруту постачання нафти з моря є надзвичайно важливою, враховуючи зменшення внутрішнього видобутку нафти, що, у свою чергу, робить доцільним створення сприятливих податкових умов для стимулювання збільшення видобутку нафти та газового конденсату в Україні з метою збільшення видобутку. власна ресурсна база для переробки нафти.

Постачання нафти нафтопроводами для подальшої переробки всередині країни залишається економічно найбільш виправданим механізмом задоволення потреби держави в енергетичних ресурсах. Доставка готових нафтопродуктів автомобільним транспортом на початку нерівних умов для вітчизняних виробників, залізниць та морських терміналів набагато дорожча і призводить до спотворення цін, головним чином у напрямку їх збільшення для кінцевого споживача. Високі ціни на енергію є фактором, який дещо стримує економічне зростання в країні. Заводи не працюють, власники зберігають частку кваліфікованого персоналу. Це робочі місця для майже 10 000 співробітників.

Наявність окремих НПЗ пов'язана з формуванням міста та теплопостачанням населених пунктів. Тому вирішення питання про перепрофілювання виробництва, наприклад, на нафтохімічне або виробництво з вузькою спеціалізацією (наприклад, виробництво бітуму, повітряного газу), є надто важливим. НПЗ найбільш технологічно та економічно пристосовані для

переходу на нафтохімію. Але є проблеми з надзвичайно складним адмініструванням акцизного збору на постачання сировини для нафтохімічної промисловості, що призводить до сплати податків за ту частину сировини, яка не перетворюється на товарну продукцію. В результаті такої податкової практики нафтохімічна продукція стає неконкурентоспроможною, що на тлі розірваного замкненого ланцюга нафтохімічного виробництва в Україні дещо обмежує можливість створення підприємств з цією спеціалізацією.

Серед можливих рішень проблеми є оптимальний розвиток існуючої системи та переробка нафти, а саме:

- відновлення та підвищення ефективності роботи підприємств нафтопереробної галузі України;
- збільшення власного видобутку нафти та газового конденсату в Україні;
- диверсифікація джерел і маршрутів поставок нафти;
- зменшення залежності від імпорту нафтопродуктів та скрапленого газу;
- створення та ефективне функціонування системи мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів (ІНН) в Україні;
- Створення більшої доданої вартості на українських підприємствах (по всьому виробничому ланцюжку нафтопродуктів), підвищення рівня завантаження вітчизняних потужностей та платежів до бюджету;
- запровадження протекціоністських заходів для захисту вітчизняних виробників та товарних ринків шляхом введення обмежень на імпорт готових нафтопродуктів;
- відновлення простою переробних підприємств для забезпечення певних стратегічних галузей економіки (наприклад, оборони, будівництва);
- підвищення ставок акцизного податку відповідно до обов'язку привести національне законодавство у галузі оподаткування енергетики та електроенергії у відповідність до вимог Директиви 2003/96 / ЄС лише пропорційно темпу зростання ВВП та збільшення реальних доходів населення.

Перевагою цієї альтернативи є створення умов для:

- поступове збільшення переробки нафти і газу на діючих вітчизняних підприємствах;

- підвищення рівня завантаження потужностей та нафтопереробних заводів за рахунок обсягів видобутку нафти, диверсифікації маршрутів, джерел та обсягів поставок нафти;

- підвищення якості нафтопродуктів із запровадженням режиму цільових державних субсидій на технічне переоснащення та модернізацію нафтопереробних потужностей;

- розвиток низькопродуктивних підприємств, здатних переробляти сировину з дефіцитними та позабалансовими депозитами, не є привабливим для великих підприємств за умови належного контролю якості продукції.

Недоліками цієї альтернативи є:

- відсутність системного бачення стану розвитку переробної промисловості, визначення пріоритетів та методів підтримки;

- незадовільні темпи розвитку вітчизняного та нафтопереробного виробництва через брак власних інвестиційних ресурсів, загрозу домінування на ринку великих НПЗ;

- недостатня гнучкість нафтовидобувачів у постачанні широкого спектру нафтопродуктів (насамперед дизельного палива та скрапленого газу), дотримання та контроль їх якості, екологічних вимог та інноваційних технологій.

Окремою проблемою внутрішнього ринку є нелегальний сегмент переробки нафти (незаконні НПЗ малої потужності) і, як наслідок, наповнення ринку підробленими нафтопродуктами неналежної якості та ухилення від обов'язкових платежів та податків. Діяльність таких незаконних малих нафтопереробних заводів з точки зору потужності також становить загрозу безпечній та надійній роботі як системи транспортування нафти, так і навколишнього середовища, оскільки технологічна нафта з НТСУ може використовуватися як сировина для переробки на таких незаконних об'єктах. Прийняття комплексних законодавчих заходів на державному рівні, а також правоохоронних органів з метою запобігання та зупинки злочинних угруповань у сфері незаконного втручання в систему транспортування нафти (НТС) та

незаконної переробки нафти, а також для запобігання незаконному продажу отримані нафтопродукти.

Висновки до 3 розділу

Забезпечення енергетичної безпеки України залежить від ефективного управління паливно-енергетичним комплексом. Сьогодні пріоритетним напрямком удосконалення державної політики є забезпечення майбутнього розвитку ринку і диверсифікація маршрутів його поставок.

В Україні склалася кризова ситуація на ринку нафтопродуктів, коли, незважаючи на достатні потужності нафтопереробних заводів, з кваліфікованим персоналом, завантаження заводів різко впала. З шести НПЗ в Україні жоден з них не може конкурувати з європейськими підприємствами. До цього призвели такі фактори:

1. Технічна база і зношені основні фонди морально застаріли. Після приватизації НПЗ, хоча відповідні вимоги були передбачені умовами конкурсу, реконструкція основних засобів шляхом інвестування в їх розвиток не проводилася. Потужності заводів використовувалися, але не вкладалися кошти в модернізацію основних фондів і технічне переозброєння. На сьогоднішній день плани з переведення українських НПЗ на виробництво продукції за європейськими стандартами (Євро-4, Євро-5) не реалізовані.

2. Несприятлива цінова кон'юнктура на внутрішньому ринку нафтопродуктів. Традиційно при зміні курсу гривні ціни на паливо ростуть. Девальвація національної валюти призвела до того, що низька глибина переробки і високі виробничі витрати знизили завантаження заводу ще на 10% за рік.

3. Монополізація ринку, що виникла в результаті непрозорої енергетичної політики. Концентрація значної частини ринку в одних руках не сприяє здоровій конкуренції, яка повинна мати місце на ринку. Як наслідок, на українському ринку спостерігається тенденція зростання цін на ПММ і

зростання невдоволення споживачів. Фактично, в даний час для України вкрай актуальним є питання перегляду державної політики в цій сфері з метою модернізації основних фондів і технічного переозброєння НПЗ, збільшення власного видобутку нафти, а також диверсифікації постачання нафти і нафтопродуктів на ринок України.

Пріоритетними завданнями держави є:

1. Збільшення видобутку власної нафти. Основна особливість, яка викликає проблеми в роботі підприємств галузі, полягає в тому, що нафтова промисловість України практично повністю залежить від імпортової сировини. Обсяг видобутої в країні нафти достатній для завантаження потужностей національних НПЗ за все на 8-10%.

2. Диверсифікація джерел і маршрутів поставок нафти. Заходи щодо диверсифікації джерел і маршрутів поставок вуглеводнів слід розглядати як ключовий елемент у забезпеченні національної безпеки держави. Географічне положення України дозволяє використовувати різні джерела поставок нафти по незалежних маршрутах з Азербайджану, Казахстану, Туркменістану, при цьому значно підвищуючи роль України на ринку транзитних послуг.

3. Реконструкція та збільшення завантаження заводу. Зношена технічна база, застарілі виробничі потужності, несприятлива цінова кон'юнктура на ринку, високі витрати виробництва, незадовільна якість продукції - все це призвело до того, що завантаження українських НПЗ знизилася до 7-10%. Жоден з українських нафтопереробних заводів не може конкурувати з заводами сусідніх країн і не має ресурсів для масштабної реконструкції. У той же час непрозорість енергетичної політики в цій сфері призвела до постійного в останні роки зростання частки імпортованих нафтопродуктів на українському ринку.

4. Формування ефективного ринку. Щоб створити умови для ефективного функціонування і розвитку ринку в Україні, необхідно розробити програму реконструкції і модернізації нафтопереробної галузі. Необхідно на нормативно-правовому рівні закріпити основні принципи та пріоритети політики на ринку нафтопродуктів: усунути необґрунтовані форми державної підтримки

нафтопереробних заводів, а також утриматися від надання податкових пільг; удосконалювати державну систему контролю якості нафтопродуктів; визначити повноваження і межі компетенції наглядового органу і розробити механізм періодичності перевірок або інших контрольних заходів та їх фінансування.

5. Впровадження системи формування стратегічних запасів нафтопродуктів. Неодноразово піднімалося питання про створення стратегічних або стабілізаційних резервів. Мінімальні запаси нафти і нафтопродуктів повинні формуватися з розрахунку 90-денного споживання звичайного рівня попиту.. Оскільки цей процес є тривалим і дорогим, запаси необхідно нарощувати поетапно з розробкою відповідних механізмів фінансування.

Кафедра економічної кібернетики

ВИСНОВКИ

Розвиток ринку нафти і нафтопродуктів в Україні і світі актуально сьогодні і вимагає подальшого аналізу. Формування взаємозв'язків і визначення рівня розвитку країн тісно пов'язане зі споживанням енергії. На підставі аналізу розвитку світового ринку нафти і нафтопродуктів можна зробити наступні висновки. Основна причина незадовільної конкурентоспроможності вітчизняного моторного палива - його якість, невідповідність вимогам сучасних стандартів і невідповідна для нього ціна. В цілому конкурентоспроможність вітчизняної нафтопереробної галузі дуже низька.

Виходячи з еволюції особливостей формування сирової нафти на українському ринку в порівнянні зі світовим досвідом, можна відзначити суттєві викривлення в механізмі її ціноутворення, що призводять до подорожчання її переробки, і, як наслідок, до неконкурентоспроможності вітчизняних нафтопродуктів.

У сучасному глобалізованому світі ринок нафтопродуктів - це стратегічний товарний ринок, на якому інтереси багатьох країн світу тісно взаємопов'язані. Як компонент загальної ринкової системи, ринок нафтопродуктів в своєму розвитку і функціонуванні взаємодіє з іншими ринками, і тому його кон'юнктура впливає на темпи економічного зростання світової економіки і конкурентоспроможність окремих країн.

Трансформація механізму біржового ціноутворення в результаті переходу від торгівлі доступною нафтою до торгівлі нафтовими контрактами суттєво послабила взаємозв'язок між ціною на нафту і параметрами класичного ринку - поточним попитом і пропозицією, але роллю інформаційних сигналів і спекулятивний фактор збільшився. Для стабілізації цін на прийнятному для споживачів рівні необхідно видозмінити існуючу систему ціноутворення, створити принципово нові важелі ціноутворення на рівні попиту, широко впровадити енергозберігаючі технології і використовувати альтернативні джерела енергії.

Критичний огляд існуючої системи інформаційної підтримки досліджень світового ринку виявив тенденцію національних статистичних систем до міжнародної інтеграції та впровадження єдиної звітності в області статистики нафти. В Україні інформаційна база на національному ринку обмежена, для поліпшення інформаційного забезпечення користувачів пропонується ввести єдине комплексне державне статистичне спостереження за ринком з щомісячною періодичністю і більш широко використовувати адміністративні дані Міністерство палива та енергетики України, Державна митна служба України, Державна податкова адміністрація України та ін.

Для сучасного світового ринку характерні неоднакові тенденції в розвитку його основних параметрів: а) видобуток нафти зростає з уповільненням, споживання нафти і нафтопродуктів - з прискоренням, тренд запасів сирової нафти апроксимується параболою. 2 ступеня; б) світових цін на нафту притаманний «стрибкоподібний» характер росту: кожного наступного стрибка цін передувало якимось значна подія в світі, незалежно від існуючого в той час співвідношення попиту і пропозиції на нафту; в) світ фактично «споживає» нафтові ресурси: з 1989 року (за винятком 2002 г.) обсяг річного споживання нафти перевищує річний приріст її доведених запасів. Асинхронна динаміка основних параметрів ринку створює загрози стабільності функціонування світового ринку.

Аналіз залежності попиту на нафту від темпів зростання світової економіки показав, що зростання світової економіки перестав бути визначальним фактором, що впливає на збільшення попиту на нафту сьогодні. В умовах уповільнення темпів економічного зростання в світі і стрімкого зростання світових цін на нафту, що стимулює використання альтернативних джерел енергії, річне зростання попиту на нафту в середньостроковій перспективі не перевищить поточний рівень (близько 1%).

Проведений статистичний аналіз динаміки світових цін на нафту в контексті історичних подій показав, що поточні високі ціни на нафту і нафтопродукти не викликані дефіцитом нафти на світовому ринку, оскільки

обсяг видобутку нафти повністю відповідає рівню затребуваність світової економіки і дозволяє збільшити резервні запаси сирої нафти.

Україна інтегрована у світовий ринок, і кон'юнктура світового ринку впливає на стан і тенденції розвитку національного ринку. У процесі аналізу українського ринку нафтопродуктів були виявлені характерні тенденції збільшення попиту на нафтопродукти з одночасним зростанням цін на їх основні види - автомобільний бензин і дизельне паливо. Встановлено, що динаміка споживання автомобільного бензину в Україні характеризується постійними внутрішньорічними повторюваними коливаннями з великими піками споживання в весняні та літні місяці року, що призводить до зростання цін на паливо в цей період. Детальний аналіз добувної та переробної галузей вказує на критичний рівень нафтової незалежності України.

Результати проведеного статистичного дослідження послужили основою для визначення напрямків розробки ефективної державної політики на ринку нафтопродуктів в умовах обмеженості внутрішніх енергоресурсів і обґрунтування способів мінімізації негативних наслідків мінливої кон'юнктури світового ринку для національної економіки, зниження нафтової залежності і підвищення енергетичної безпеки України.

Кафедра економічної теорії

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорожкіна М. Ринок нафти та нафтопродуктів України: проблеми розвитку та регулювання / Вісник київського національного університету імені Т. Шевченка: Економіка № 85. — 2006, с. 8–11.
2. Забезпечення енергетичної безпеки України / Рада національної безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки. — К.: НІПМБ, 2003. — 264 с.
3. Корнілов І. Є. Особливості функціонування нафтового ринку України у світлі нормативів ЄС і МЕА у сфері енергетичної безпеки // Стратегічна панорама. — 2004. — № 1. — С. 116—124.
4. Паливно-енергетичні ресурси України: [Статистичний збірник] / Державна служба статистики України. — Київ. — 2019. — 315 с.
5. Піріашвілі Б. З., Чиркін Б. П., Чукаєва І. К. Перспективний паливно-енергетичний баланс — основа формування енергетичної стратегії України до 2030 року. — К.: Науко-ва думка, 2002. — 240 с.
6. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. [Електронний ресурс] / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. — Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=260994> (дата звернення 18.03.14). — Назва з екрана
7. Кулакова С.Ю. Ефективний розвиток нафтогазового комплексу як важлива умова соціально-економічного розвитку держави. Ефективна економіка. 2017. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5947> (дата звернення: 14.02.2019).
8. Гораль Л.Т., Король С.В. Орієнтири для розвитку газорозподільних підприємств України. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2016. Вип. 1(5). С. 120–124.
9. Гораль Л.Т., Шийко В.І., Сергєєв О.П. Джерела і механізми фінансування енергозберігаючих заходів на підприємствах газотранспортної галузі. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2014. № 3(2). С. 200–204.

10. Онищенко С.В., Штепенко К.П., Мирошниченко В.В. Фінансові інструменти забезпечення розвитку нафтогазового комплексу. Финансовый механизм решения глобальных проблем: предотвращение экономических кризисов : межд. научно-практ. конф. 2012. URL : http://www.confcontact.com/2012_09_21/3_onischenko.htm (дата звернення: 01.06.2019).

11. Шапран О. Чинники сталого розвитку світового ринку нафтопродуктів. Міжнародні відносини. 2014. № 1(42). С. 61–65.

12. Червінська О.С., Грицик А.Я. Стан та перспективи розвитку підприємств нафтогазового комплексу України. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. С. 300–307.

13. Шерстюк Р.В. Шляхи модернізації НПЗ України. Нафтопереробка та нафтохімія. 2006. № 11. С. 5–10.

14. Бурлака В.Г. Стратегія розвитку нафтового сектору України. Київ : НАУ, 2012. 356 с.

15. Бурлака В.Г. Трансформація ринков нефти и газа : монографія. Киев : НАУ, 2005. 320 с.

16. Кожевников А.Ю. Газова сфера України в 2017 році та її державне регулювання. Державне управління. Секція «Інвестиції: практика та досвід». 2018. № 7. С. 132–136.

17. Основні показники розвитку паливного-енергетичного комплексу / Міністерство енергетики та вугільної промисловості. URL : <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245416376> (дата звернення: 10.09.2019).

18. Нова енергетична стратегія України до 2020 року: безпека, енергоефективність, конкуренція / Центр Разумкова. URL : http://razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20%287%29.pdf (дата звернення: 10.09.2019).

19. Енергетика / Державна служба статистики України. URL : https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/energ.htm (дата звернення: 11.09.2019).

20. Нафтовий сектор України в очікуванні змін. URL : https://dt.ua/ECONOMICS/naftoviy_sektor_ukrayini_v_ochikuvanni_zmin.html (дата звернення: 03.10.2019).

21. Центр Разумкова. Нова енергетична стратегія України до 2020 року: безпека, енергоефективність, конкуренція. URL : http://razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20%287%29.pdf (дата звернення: 21.10.2019).

22. Білоус А. Нафтогазовий сектор України: між зрадою та перемогою. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/09/19/629228/> (дата звернення: 14.06.2019).

23. Introduction of creative economy in international relations: aspects of development security / I. Perevozova et al. Journal of Security and Sustainability Issues. 2019. № 9(1). P. 139–154. URL : [https://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1\(11\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1(11)) (дата звернення: 07.12.2019).

24. Shmygol N., Galtsova O., Varlamova I. Developing a methodology to assess the environmental and economic performance index based on international research to resolve the economic and environmental problems of Ukraine. Baltic Journal of Economic. 2018. № 4. P. 366–375

25. Українцям загрожує стрибок цін на бензин: скільки доведеться платити за паливо на АЗС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukraincam-grozit-skachokcen-na-benzin-skolko-pridetsya-platit-za-toplivo-na-azs--692547.html>

26. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

27. Річний звіт 2019. Група Нафтогаз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.naftogaz.com/files/Zvity/Naftogaz_2019_UA.pdf

28. Річний звіт 2018. Група Нафтогаз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naftogaz.com/files/Zvity/Annual-Report-2018-ukr.pdf>

29. Вікторов С. Енергетика – 2030: дорога до кризи? / С. Вікторов // Енергетична політика України. – 2015. – № 10. – С. 8–10.

30. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=260994>

31. Проблеми та перспективи розвитку ринку нафтопродуктів у контексті забезпечення енергетичної безпеки — НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nafta_89ffa.pdf

32. Кривуля С.В. Критерії дорозвідки великих родовищ вуглеводнів у нижнепермсько-верхньокам'яновугільних відкладах Дніпровсько-Донецької западини. Монографія. ТО Ексклюзив, Харків, 2014 р. УкрНДІгаз, НТУ «ХП». – С. 173.

33. Фесенко Ю.Л. Стан і перспективи розробки Шебелинського газоконденсатного родовища / Ю.Л. Фесенко, Є.О. Волосник, І.М. Фик // Нафтова і газова промисловість. – 2009. – № 5–6. – С. 24-28.

34. Кривуля С.В., Терещенко В.О. Особливості геологічної будови, наращування запасів та розробка великих родовищ у відкладах P1-C3 в ДДЗ на прикладі Шебелинського газоконденсатного родовища / С.В. Кривуля, В.О. Терещенко // Вісник ХНУ. – 2012. – № 1033. – С. 15-82.

35. Ментух І.О. Геологічні основи перспективи розробки Шебелинського родовища// Геологія нафти і газу: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції студентів та аспірантів (м. Харків, 16–17 травня 2017 р.) / гол. оргкомітету В.А. Пересадько. – Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2017. – 98 с.

36. Фик І.М. Стан обводнення Шебелинського газоконденсатного родовища // Актуальні питання наук про Землю: погляд молоді: матеріали II Наукової конференції студентів і аспірантів (м. Харків, 12–13 квітня 2018 р.) / Гол. Оргкомітету Пересадько В.А. – 3.: Стиль- Издат, 2018. – С. 36-40.

37. Зарицкий А.П. Перспективы основной и глубинной зон нефтегазонакопления Днепровско-Донецкой впадины / А.П. Зарицкий, С.В. Кривуля, А.В. Лизанец, Е.А. Волосник // Питання розвитку газової промисловості України: зб. наук. праць. Вип XXXIX. – Х.: УкрНДІгаз, 2011. – С. 11-17.

38. Фик І.М. Відновлення запасів на Шебелинському газоконденсатному родовищі // Геологія нафти і газу: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів (м. Харків, 19–20 квітня 2018 р.) / Гол. Ред. Колегії В.А. Пересадько. – Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2018. – С. 27-31

39. Дорошенко В.М. Напрямки вирішення проблем розробки виснажених родовищ нафти і газу / В.М. Дорошенко, Д.О.Єгер, Ю.О. Зарубін, Р.М.Кондрат // Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. – 2007. – № 4 (25). – С. 17–19.

40. Дорошенко В.М. Основні напрями вдосконалення систем розробки родовищ та потенціал нарощування видобутку нафти в Україні / [В.М. Дорошенко, Ю.О. Зарубін, В.П. Гришаненко та ін.]. // Нафтогазова галузь України. – 2013. – № 2. – С. 27–30.

41. Карп І.М. Стан та перспективи розвитку нафтогазового комплексу України / [І.М. Карп, Д.О. Єгер, Ю.О. Зарубін та ін.]. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 309.

42. Подолець Р.З. Ринок прогноз і кон'юнктура. Особливості ціноутворення в міжнародній торгівлі природним газом / Р.З. Подолець, О.А. Дячук, Р.С. Юхимець // Економіка і прогнозування. 2014/1 – С. 53.

43. Голибард Є. Власних покладів нафти і газу в Україні вистачить на сотні років! [Електронний ресурс] / Є. Голибард. – Режим доступу: http://nashedilo.blogspot.com/2016/03/blog-post_10.html

44. Когут О.І. Економічний аналіз монополізації світового ринку нафти: дис. канд. екон. наук: 08.00.02 / О.І. Когут; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. - Львів, 2015. – 191 с.

45. Мазуренко В.П. Розвиток світового ринку нафтопродуктів в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / В.П. Мазуренко, О.С. Шапран. - Режим доступу: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7099/7944>

46. Гальчинський Л.Ю. Факторний аналіз формування цін на світовому ринку нафти [Електронний ресурс] / Л.Ю. Гальчинський, І.А. Веремченко // Економічний вісник НТУУ «КПІ». - Режим доступу: <http://www.ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8265/1/421-425.pdf>

47. Рябцев Г. Причини й наслідки кризи на світовому ринку нафти та їх значення для України [Електронний ресурс] / Г. Рябцев. - Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-13.pdf>

48. Маркевич К. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України / Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / К. Маркевич, В. Омельченко. – К.: Заповіт, 2016. – 118 с. – Режим доступу: http://old.razumkov.org.ua/upload/2016_ENERGY-S.pdf

49. Пилипів Н.І. Сучасний стан і перспективи розвитку нафтопереробної галузі України [Електронний ресурс] / Н.І. Пилипів, І.Д. Пятничук. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file>

50. Мировой рынок нефти [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <https://ar.2016.gazprom-neft.ru/strategic-report/market-review/world-oil-and-gas>

51. OPEC Annual Statistical Bulletin 2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2017_13062017.pdf

52. Новини ринку нафти та нафтопродуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aeaep.com.ua/category/novy-ny/novy-ny-ry-nku-nafty-ta-naftoproductiv/>

53. Цены бензина, литр [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://ru.globalpetrolprices.com/gasoline_prices/

54. Річний звіт НАК «Нафтогаз України». Ринок нафти і нафтопродуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://annualreport2016.naftogaz.com/ua/de-mi-zaraz/rinok-nafti-i-naftoproductiv/>

55. Як захистити майбутнє Укрнафти та нафтової галузі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrnafta.com/data/Page_Documents/Ukrnafta_Adam%20Smith_Ukr.pdf

56. OPEC Annual Statistical Bulletin 2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступа <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>

